

R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM
 VRBANORVM LIBER QVARTVS.
 ITALIA

ITALIA INTER HORAM SEXTAM ET PRIMAM Brumalem incedit, ut Plinius ait, id est inter meridiem & hibernum solis exortum protenditur. Nam apud eos sexta semper meridies erat, Querno folio ab eodem cōparata: ac tribus ueluti península circumfusa maribus, supero, infero, & Ionio. A Salaffis, qui locus nunc Salutarum, & Montisferrati est, ubi Alpes initium capiunt, Rhegium usque per Capuam passuum mil. mille $\times \times$. Latitudine uero maxima à Varo ad Arsiam amnem in Foroiulensi regione cccc . Quinq; appellata nominibus. Saturnia à Saturno primo habitatore, Trogo. Italia à rege, Plinio. Ausonia à parte Italiae, quæ apud Cales oppidū

Primi habitatores Italiae

Campaniæ fuerat, Liiuo. Oenotria item à rege Arcadiæ, Dionysio. Hesperia magna Virgilio ad Hispaniæ differentiam, quæ item Hesperia dicta est: uti Seruio placet. Quæ ab autoribus utriusque linguæ de origine ipsius traduntur, satis in uulgo edita. Colonos habuisse prius Italiã, partim Barbaros, partim Græcos, Oenotrios, Morgetas, Siculos, Ausonios, Aborigines, Pelasgos, Auruncos, & Dionysius & Plinius: itemq; Antiochus Syracusanus qui de antiquitate Italiae scripsit autores sunt. Ianum quoque eum primum tenuisse collem apud Vaticanum, qui Ianiculus appellatus est: Saturnumq; alea aduectum excepisse. Huic Picum, Faunum, Latinum, successisse, quo tempore Euader, pauloq; post Aeneas uenere. Quæ omnia in Latij, tum aliarum regionum descriptione clarius explicabo. Ad recentiora ueniã: eum subiugata à Romanis sociorum nomine dignata est, in municipia & colonias tota ferè diuisa. Coloniarum autem Latinarum, ut Pedianus tradit, duplex genus, quando uidelicet noui coloni ex Latio deducebantur: alterum quando ueteribus colonis ius Latij datur, ut possent habere ius, quod ceteræ coloniæ, id est, petendi magistratus, ut ciuitatem Romanam adipiscerentur: sicuti Pompeius Strabo Transpadanis fecit. Italia igitur consulum tempore proprætoribus & præfectis committebatur. Imperatorum uero procuratoribus, postea comitibus iam inde usque à Theodosij temporibus. Deinde uariarum gentium barbari, Eruli, Hunni, Gothi, Auari, Longobardi, Saraceni, Pannonij irruere: de quibus in alijs supra prouincijs dixi, partim in reliquis dicam. Expulsis Gothis Exarchus regebat Italiam, postremo Longobardi rerum potiti, in quatuor ducatus eam diuisere: Foroiulij, Hetruriæ, Beneuenti, Spoleti, Ticini, ubi etiam regia constituta, usque ad Carolum Magnum, quo primum tempore res cœpit resipiscere, Bernardo eius nepote Italiae rege declarato. Varia dein de introducta reipublicæ forma, alijs atque alijs hincinde dominantibus, partim uel partim iusto imperio Cæsarium concessione, ut postea narrabo. De laudibus eius Plinius in ultimo libro nonnulla ponit, tum Virgilius in Georgicis. E Græcis uero Aristides in Encomio urbis, & Plutarchus de fortuna Romanorum. Aelianus quoq; de uaria historia sic ait, Italiam multi incolere, nec ulla magis terra frequētata, quod ob terræ fecunditatem, aquarum adfluentiam, maris commoditatem, portuum dispositionem, præterea hominum mansuetudinem, ciuiumq; humanitatem, ceteris regionibus antecellat. Fuerèque antiquitus in ea ciuitates mille centum sexaginta sex: hæc ille. Hyginus autem eas septingentas tantum fuisse scribit. Plinius adeo frequentem, ut nunciato Gallico tumultu, sola sine exteris aut transpadanis octuaginta equitum, peditum uero septingēta millia armauerit. Idem ferè Polybius, uti supra in Gallia narraui. Nostra uero tempestate hæc regio à desidia, solitudinèque maxime occupata, præda barbarorum omnium facta est. Quotquot uero duces abhinc annis trecentis fuere, nullam ei utilitatem attulere: nec tam per eos custodita, quàm dissidijs crebris atque discordijs inter se, bellis quasi ciuilibus agitata. Quod autem nunc superest, quadruplici regitur politiæ forma: Monarchia ut regnum Neapolitanum, & Mediolani, cæterorumque principatus. Aristocratia, ut Venetorum, ubi optimates cum principe regunt. Democratia, ut Florentinorum, Senensium, Lucensium, ubi ad magistratus & consilium populus sine discrimine admittitur. Tyrannide, ut est ex parte sacrosancta Pontificis

Colonie

Quatuor ducatus

Laudes Italiae

Quadruplex politia

iurisdicctio

jurisdictio à diuersis occupata dominatoribus. Strabo in octo partes eam diuisit. Venetiam, Liguriam, Picenum, Lucaniam, Tusciam, Romam, Campaniam, Apuliam. Antoninus in itinere, in prouincias sedecim. Campaniam, Tusciam cū Vmbria in qua est Roma, Nuriam in qua est Reate, Flaminiam in qua est Rauenna. Picenum in quo est Asculum, Liguriam in qua est Mediolanum, Venetiam cum Istria in qua est Aquileia, Alpes Cottias & Appenninum, in quibus est Genua. Samnium in quo est Beneuentum. Apuliam cum Calabria in qua est Tarentum. Brutium cum Lucania in quo est Regium. Reiam primam, Reiam secundam, Siciliam, Sardiniam, Corsicam. Fiscus autem apostolicus has prouincias in sacro codice descripsit, Marchiam Taruifinam siue Venetiam, Istriam in qua Foroiulenses, Lombardiam siue Transpadanam, Liguriam, Romandiolum siue Galliam Cisalpinam, Ducatum spoletanum siue Vmbriam, Aprutium siue Samnium, Campaniam siue Latium, Terram laboris siue Campaniam, aut Leborias, Calabriam siue Lucaniam, Apuliam, terram hydruntis siue Salentinos.

LIGVRIA

LIGVRES plures ab autoribus scribuntur, Alpini, Transalpini, Ingauni, Apuanus, Salturi, Deciates, Exubij, Buriates. Transalpinorum meminere Trogus & Eustathius, qui scribunt Massiliam inter Ligures esse, Alpinorum uero Cicero de lege Agraria, Ligures, inquit, montanos duos atq; agrestes docuit natura ipsa loci, nihil ferendo, nisi multo labore quasitum. Apuanos, Deciates & ceteros populos iam extinctos, teste Liuius libro septimo de bello Ma. M. Aemilius Lepidus, & Cn. Flaminius Toss. domuerunt. De uniuerso autem genere Florus sic ait, Peracto punico bello: sequitur Ligusticum. Ligures imis Alpium iugis adharētes inter Varum Marcomque impliciti dumis syluestribus uictitabant, quos penē maius fuit inuenire, quam uincere: tuti occasione locorum, latrocinia magis quam bella factitabant. Itaque quum diu multumque eluderēt, Salturi, Deciates, Exubij, Buriates, Ingauni, tandem Fuluius latebras eorum igne sepsit. Bebuius uero in planum deduxit, Posthumius ita exarmauit, ut uix relinqueret terram quo terra coleretur. Liuius item in 1 X. Nulla prouincia magis militem exercuit. Post Varum fluuium Nicea Massiliensium colonia, Straboni Tropea Augusti, nunc Torpia. Monæchi portus, quod solus ibi Hercules coleretur: idē hodie, Monachus, Intemeliū, nūc, Vintimilium, Albigaunum abluitur flumine Merula Plinio, & Ptolemæo memorato, obfidionem Bernardini Vbaldini, qui Philippo duci Mediolanensi militabat, passum, tandem oppidanorum uirtute post menses quatuor liberatum, Sauona cuius meminit tantum Liuius libro octauo, secundo bello aduētum Magonis in Italiam referens. Sauona, inquit, oppido Alpino, prædā deposuit, Ceteri ut Plinius, Strabo, Mela, in eo ferē loco uada Sabatia ponūt. Ultra est oppidum Altilia à Tranquillo commemoratum, hodie quoque Altilia uulgo appellata, deinde Genua, de qua paulopost. Portus Delphini Plinio nunc etiam portus Finus dicitur. Deinde uici nouorū nominum. Siestrum, Lauania, Rapala. Portus post hæc Veneris nomē adhuc seruat, Spedia item Ptolemæo, quamuis corrupto uocabulo Speciem uocet. Castrum S. Romuli prope Rumbam fluuium, palmis nobilitatum. Sequitur Lunensis regio, partim citra partim ultra Macram consistens: magna ex parte à familia Malaspina rum possessa, nobili ac uetusta: de qua regione in Hetruria dicam, Genuam nunc ipsam Metropolim repetam, quæ unde originem habuerit incertum. Nonnulli Transalpina Genuam quam in Gallia commemorauit, coloniam esse putant. Eius meminit Liuius libro uigesimo primo, ubi Publium Scipionem dicit cum admodum exiguis copijs Genuam petiisse: libro item uigesimonono, Lucretio prorogatum imperium, ut Genuam oppidum à Mago, ne Pæno destructum ædificaret. Fuit igitur sub imperio Romanorum usque ad annum salutis, sexcētesimum sexagesimum, quo tempore Rotaris rex Longobardorum per uim eam cepit ac diripuit: Imperio deinde restituta unā cum cætera Italia à Carolo, ac annos centum per comites administrata. E quibus Ademarum ab eodem propinquo suo missus Corsicam Saracenis oppressam liberauit: quo demum ab illis interfecto, Genuenses nihilominus uicto res remansere, nauibus Saracenorum tredecim, partim captis, partim pressis, ac illam in hunc usque diem tenuerunt. Sed & aliæ in sequētib; temporibus res ab eis maxima terra marique gesta commemorantur, quas literis mādauit Iacobus de Voragine præsul eorū, qui usque ad duces scripsit historiam Nam anno millesimo cētesimo sexagesimo ad expeditionē Hierosolymitanam

Diuisio
ipfius

Ligures

Florus
VarusNicea
Tropea
Augusti
Monæchi
portus.
Intemeliū
Albigaunum
Merula flu.
Sauona
Vada Sa
batia.
Altilia
Portus Del
phini.
Portus
Veneris.
Lunensis
regio.
Genua
Rotaris rex
Ademarum
Genuensium
gesta.
Bellum cōtra
Saracenos

mitanam cum ingēti classe profecti, Tripolim ac Cæsaream deperditas, ac hostibus adem-
 pras, Balduino regi tradiderunt, ex qua præda Catinum preciosum smaragdinum, ac cine-
 res Ioannis Baptistæ retulerunt, Rursusq; hortante Eugenio, cum CLXIII. nauigijs Ar-
 meniam contra Saracenos, qui Christianos infestabāt, profecti: ad extremum X. millibus
 hostium captis aut interfectis, domū redierūt. Cum Pisanis antiquum ac perpetuū odium
 exercuerunt, Anno M C X X V I I I. Plumbinum eorū oppidum, ac plures naues ceperunt.
 Anno deinde insequēte Pisas annali obsidione cinxerūt. Paratis tandem hostibus omnem
 recipere conditionem, iusserunt uti tecta usq; ad primam contignationem deijcerent. An-
 no M C C L X X X V. prouocati classe, C X X X. triremium instructa, apud Meloram insu-
 lam, cladem eis maximam intulere, captis eorū. XLVIII. triremibus: anno M C C X C I I,
 rursus bello nauali congressi, Liburnum oppidum cum arce munitissima instar Phari, pau-
 lo distante à portu diruerunt, quam postea Pisani pace facta restituere. Cum Venetis non
 minorē gessere discordiam, Anno M C C L V I I I. in oriente capta occasione Tyri & Ptole-
 maidis, quas cum annos L X I I I I. unā cum Pisanis & Venetis tenuissent, negociandi cau-
 sa tandem ad euitandam quandoq; litem inter se diuisere, Cœnobium S. Sabæ Ptolemai-
 dis Genuensibus adiudicauit eius populi beneuolentia. Indignati Veneti ad Tyrū unā se-
 cedentes, adscitis sibi Pisanis, & Māfredo Siciliae duce, Genuensium classem in portu Pto-
 lemaidis incenderūt, eosq; ulciscēdi gratia aduersus ueniētes, rursus instaurata classe apud
 Tyrum superauerunt. Genuēses tanto accepto incommodo, ad Michaelē Palæologum
 imperatorem confugiunt, cuius auxilio, Gazam, aliaq; Venetorum loca diripiunt, & por-
 tum incendunt, Raimūdumq; ducem aduersus cum classe ueniētē capiunt. Versus etiam
 septentrionem imperio prorogato, ad Tanaim loca, & in Taurica Chersonneso Capham,
 quæ olim Theodosia dicta est, diu inter immanissimas Tartarorum gentes possederunt, à
 Turcis, deinde annis hinc ferè X X X. occupatā. Anno autem M C C C X X V I I. domi no-
 uum creant magistratū, perpetuū ducem more Venetorū: primusq; factus Dominicus Fre-
 gosus, qui classe in Cyprum missa cū Petro præfecto eius fratre, uniuersam insulā in pote-
 statē redegit. Petrū Lusignanū regem captiuū cū regina prægnāte secū Genuam abduxit,
 quos paucis post mensibus sub tributū cōditione millos fecere: Famaugusta tantum adem-
 pra, quam historiam latius in Cypro prosequar. Post hanc uictoriam bellum cum Venetis
 repetit instructissimum, ubi Petrus à Nicolao Pisano præfecto Venetorum, bello nauali su-
 peratus est. Genuenses incōmodum acceptū ignauia principum adscribentes utrumq; fra-
 trem magistratu abrogato in carcerem coniecerunt, ac Lucianum Auriam classi præce-
 runt, qui ut cladem Dominici leniret, classe X X I I. triremium instaurata, extemplo lade-
 rem Venetorū urbem cōtendit, prædaq; deinde abacta, in portum se recepit Polentinum,
 ubi cōgressus cum Nicolao Pisano fit superior, captis ex hostibus duobus milibus: in quo
 prælio Lucianus ipse occubuit. In cuius locū Petrū Auriam surrogauerūt, qui aduēto na-
 uium numero ex portu Genuēsi soluēs laderē applicuit: inde Venetias rursus tendēs, Gra-
 dum, Comaclū, circaq; oppida diripit. Vterius uero tendere in portū cathenis prohibitus,
 Clodiā fossam petit, ac diripit, sex mil. hominū interfectis: pudicitia tantū muliebri serua-
 ta. Inde aliquot etiam oppidis captis, ad urbem rursus cōtendere conatus, angustijs Euripo-
 rum prohibitus, simul & à bellicis instrumentis repulsus, Clodiam reuertit: quam dum mu-
 nire studet, interclusus à Carolo Zeno Venetæ classis præfecto, pugna cōmissa occubuit.
 Cuius morte cōsternati animo Genuēses, pace facta domū reuerterūt. Post aliquot deinde
 annos, Nicolaū Guascū ducē delegerūt, q; classem auxilio Caloioāni Imp. Cōstantinopol.
 misit, cui Franciscū Catalusiū præfecit, qui rebus feliciter pro imperatore gestis, donatus
 ab eo insula Mitylene fuit, quā ipse posteriq; eius tenuere, usq; ad annū. M C C C L I I I I.
 quo tempore post amissam Constantinopolim, capta est. Nicolao post annos I X. Antoni-
 octus Adurnus successit, anno M C C C L X X X I. uir longe prudentissimus. Pacem inter
 Ioannem Galeatium & Florentinos, quæ multos annos durauerat, summo studio compo-
 nendam curauit. Cui defuncto Genuenses neminem postea subrogauerunt: ob Gibellino-
 rum Guelforūq; factiones magistratu ferè corrupto. Quapropter ad tutelam Caroli, V I I
 regis Francorum, Anno M C C C C I I I I. confugerunt, qui annos plurimos per præfectum
 regium remp. administrauit nomine Bulcialdum. Hic statura roboreq; ingēti, singulariq;
 certamine à Galeatio Gonzaga prouocatus ac uictus est. Deinde Dertonem tentauit, po-
 stremo

Bellum cū Pi-
 sanis

Bellum cum
 Venetis

Tanais
 Capha quæ et
 Theodosia.
 Dominicus
 Fregosus pri-
 mus dux

Lucianus
 Auria dux
 Nicolaus
 Pisanus
 Petrus Auria

Carolus
 Zeno
 Nico. Guascus
 F. Catalusius
 Caloioannem
 reduxit.
 Antonioctus
 Adurnus dux
 Genuēses sub
 Francorū im-
 perio.
 Bulcialdus
 præfectus

stremo Mediolanum, unde à Fazino cane turpiter reiectus est, reuertentiq; portas Genuenses ei clausere, perosi Gallorum superbiam: ac sese Ioanni Mariæ duci Mediolanensi dedere, in eoq; statu usq; ad annum M C C C C X X V. durauerunt. Quo tempore à duce Philippo desciuere. Causa fuit quod cum eodem anno auxilio profecti Caietanis obsessis Alfonso Aragonem ducem aduersus uenientem cum classe uicissim cepissent, duciq; captiuum misissent: is statim donis insuper cumulatam dimiserit. Quare indignati ocio capitaneos libertatis, autore Francisco Spinula, creauerunt: quibus paulopost abrogatis, Isnardū Guarum ducem constituere, uirum septuagenarium, quo paucis post diebus remoto, quod inutilis uideretur, Thomam Fregosum Petri, qui Cyprum subegerat filium, ducem delegerunt. Hic fratrem habuit Baptistam, à quo primum pulsus: deinde uictor, in pristinum redijt magistratum. Horum item frater Io. pater fuit Pauli cardinalis & præsulis & ducis Genuensis, qui ante hos annos Romæ decessit. Thomas igitur adscito consilio Francisci uiri prudentis, Guidonem Torellum ducem copiarum Philippi, per agrum uagantem iuuatibus Florentinis repulit. Chium in Græcia à Venetis: & in Italia Albigaunum à Nicolao Picinino pressum defendit. Tandem ipse coniuratione Ioannis Antonij Flisci deiectus magistratu. Raphael Adurnus M C C C C X L I I I I. suffectus nepos Antoniorum, qui ante eum duces fuere, breui & ipse tempore ob seditionem sese magistratu abdicauit, ac Barbana eius patruelis suffectus, quem uix mensem totum regnantem Ianus Fregosus iuante Ioanne Antonio Flisco supradicto de imperio deturbauit. Cui post biennium frater eius Ludouicus successit, qui nec ipse diu post à Perino Fregoso eius patruale expulsus est, uiro singulari audacia, qui Nicolaum fratrem doctrina moribusq; insignem ob suspicionem adfectu principatus, aduersum in curiam interfici iussit. Fuit nobilitati maxime inuisus, quam primum ex urbe fugauit. Deinde pulsus & ipse cum Gallorum auxilijs urbem repeteret, ab eadem nobilitate statim interficitur. Paulus uero urbis presul supradictus, eius frater, lo cum ducis inuadens, Gallos ex urbe pellit. Carolus interim Galliarum rex audita defectione, eo Ioannem Renati Neapoli tunc expulsi filium, cum classe septemq; armatorum milibus mittit. Huic Paulus obuiam cum exercitu sit: pugnaq; commissa superior discessit. Prosperum Adurnum, quæ familiæ concordēs erant, patriæ ducem, consentiente populo, creat. Amborumq; uiribus Castelletum, quod in regis erat præsidio, expugnatur, adscito in auxilium Francisco Sfortia duce, qui Ferdinandi regis gratia, quem regnare malebat quam Gallos, è uestigio suppetias mille militum misit, consentiente etiam Ludouico ipsius Caroli filio, qui tunc patri maxime aduersus fuerat. Anno deinde M C C C L X X V I I I. defuncto Galeacio factione Fliscorum impellente rebellarunt. Sed Adurnorum Spinularumq; contraria rursus in potestatem Mediolanensium rediguntur: pauloq; post iterum Prospero Adurno autore tumultuantes, rursus Ioannes pupillus cum matre Bona, misso exercitu X I I. milium armatorum adorti sunt: quibus Genuenses duce Roberto Seuerinate occurrētes, magnam ex eis fecere stragem. Post eam uictoriam è uestigio domum redeuntēs, arcem, quam Castelletum uocant, deiectis Mediolanensium præsidijs, receperunt. Verum quum Prosper urbem occupare conaretur, à Francisco Fregoso cæterisq; eius partium ex urbe pellitur, ac Baptistinus Fregosus Perini olim ducis filius dux creatur. Vir in primis mansuetus ac bonus, quem cum Obiectus Fliscus sæpe de magistratu deicere frustra tētasset, tandem à Paulo Baptistini patruo cardinale, quem supra commemorauimus, repulsus etiam urbem relinquere coactus est. Hoc sanè tempore unà cum reliquis cisalpinis rursus in potestatem uenere Gallorum. Præter uero familias iam supradictas, Grimaldi quoq; inter eos nobilissimi. Nam Antonius Grimaldus classis contra Venetos, & Io. Grimaldus alterius classis præfecti, auxilio Philippi ducis ad defendendam Brixiam missi fuere. Grimani uero Venetis clari, præsertim nunc Dominico S. R. E. cardinale eruditissimo uiro. Eandem tamen prosapiam esse dicunt, & à Constantinopoli ex illustribus uiris olim profectam, ac in hos duos postea populos diductam.

REGIO SUBALPINA

POST Liguriam regio Subalpina uersus Mediterraneam occurrit, quam Padus Straboni mediam diuidit, à cuius ulteriore ripa Ticino, à citeriore uero Trebia, duobus quasi brachijs ab latere septentrionis includitur. À meridie & occidentale montibus. Igitur inde Transpadani, hinc Cispadani dicuntur Alpibus & Liguriæ

Desciuere à
Philippo duce

Isnardus
Guarrus
Thomas
Fregosus

Raphael
Adurnus dux
Barbana
Io. Antonius
Fliscus
Ludouicus
Nic. Freg.

Io. Renati
Prosper
Adurnus

Baptistinus
Freg. dux
Obiectus
Fliscus
Grimaldi

Grimani

Trebia

f guriae

Derto *guriæ uicini. Quorum post Trebiam Derto est ciuitas, deinde Tanarus fluuius in Padum*
Tanarus flu. *influens Plinio. In hoc auri ramenta Antonius Trotus eques Alexandrinus legit, unde*
Alexandria *torquem factum ostentat. Ab eodem abluitur noua urbs Alexandria, cuius origo sic se ha*
bet. Post dirutum à Frederico Ænobarbo Mediolanum, pauloq; post restitutum, Statyelli
Ligures qui uicatum cis Apenninum incolebant, relictis proprijs sedibus, ad uicum cui Ro
bereto nomen, commigrantes, urbem condidere, quam primo Cæsaream uocauere, ut ap
paret in annalibus Alexandrinorum, in quibus Xistus in dedicatione faciendâ Cæsarien
ses eos uocat; deinde expugnato Frederico, Venetorum & Mediolanensium auxilijs, Ale
xander III. pont. eius inimicus, quod populus arma pro eo sumpserit, ob memoriam offi
cij eam urbem Alexandriam appellauit. Secundum flumen, aquæ Statyellæ sunt Plinio Stra
boniq; quanquam in eo loco menda est. Ultra Tanarum ad Padi ripam Augusta Baciens
rum Ptolemæo Plinioq; nunc Bassinianum oppidum. In eadem ripa paulo remotius Fo
rumfuluij, quod Valentiam Plinius dicit appellari, sicuti & nostra ætate, nobilitatum Ge
rardi ordinis minorum natalibus ac sanctitate. Inferius uero Asta colonia, Alba Pompeij à
Tanaro abluta nomen adhuc seruans. Hinc uersus Sabbatios iter facienti, Ceua Pli. uetus
oppidum, ac castra familiæ Carreçtensis, ueteris ac nobilis, quæ ab urbe Genua originem
ducunt. Æmylia uia à Dertone, itemq; Pisis usq; ad Sabbatios erat, quam Scaurus strauit,
author Strabo. Alia Æmylia quæ Flaminiam intercipit, de qua postea. Trans Padum uero
Subalpinorum hæc loca sunt. Ad ripam ferè exorientis Padi Iria Ptolemæo, quæ fuerit mi
hi uestiganti incompertum. Augusta Taurinorum nunc Taurinum, quod Plinius ex anti
qua Ligurum stirpe ducit, Stephanus grammaticus Massiliensiu coloniam ait esse à Tau
ro appellatam, quo signo adnauigantes eo Massilienses in nauî utebantur. Morgus fluuius
Plinio ex Alpibus in Padum profluens, hodie quoq; Orchus appellatur. Eporedia plurali
numero, apud Ciceronem epistola quædam data Eporedijs scribitur. Plinius sic ait: Oppi
dum Eporedia à populo Romano conditissimum, Eporeticos enim Galli bonos equorum
domitores uocant. In sacro nunc fisci codice Hyporigiensis ciuitas nominatur. Amnis Do
ria Ptolemæo, Duria Plinio nomen adhuc retinet, ex Alpibus in Padum defluens. Hic idem
dicit author duas esse Alpium fauces, Graias & Pœninas, hinc Pœnos, illinc Herculê tran
sisse. de Alpibus supra satis dixi. Vercellæ Libycorum à Sallyibus Galliaë uicinis populis
ortæ Plinio, aurifodinis quondam claræ Straboni, ornatae quoq; præfule Eusebio in sacro
eloquio doctissimo, regia nunc Sabaudienfium ducum. Prope urbem Sessites fuit Plinio,
nunc item Sessia ab accolis uocatus. Nouaria ex Vertacomoris Vocontiorum originem
habet Plinio, patria Albutij Sili oratoris & Dulcini ac Margaritæ Gazarorû sectæ autho
rum, anno MCCCXIII. Inter se more pecudum promiscue coibant, aliaq; nefanda pepe
trabant. Cumq; diu latuissent inter prærupta montium, tandem deprehensi, meritas sup
plicio dederunt pœnas. Pollentia uersus Alpes XVI. pas. milibus à Nouaria distans uetus
oppidum Plinio, nunc Pallantiam uocant, ubi Cn. Plancus à M. Antonio superatus inter
fectusq; fuit. Banderatæ Plinio nomen retinent. Sallassi populi post Taurinos olim ferocis
simi, & aurifodinis insignes, domiti autem ab Augusto ut ait Strabo, & sub corona partim
uenditi, partim in Augusta prætorîa ciuitatem ab eodem in eo tractu ædificatam translati.
Hos nunc esse Sabaudienfes nonnulli dicunt, unde nomen auspiciatû. Alij potius Monfer
ratenses qui ad Alpes usq; pertinent, quorum originem principum simul & successionem
uacat paucis explicare, ne nobilissima Italiaë familia silentio prætereat. Anno siquidem
DCCCCLXXXVI. Aledranus è gente ducum Saxonîæ ex Alasia Othonis primi pro
pinqua seu filia, quatuor suscepit liberos, Othonem, Gulielmum, Thetem, & Bonifacium,
proq; dote marchio primus huius regionis ab eodẽ factus imperatore, moriẽs Gulielmum
successorẽ reliquit, cæteris fratribus reliquas distribuit terras, Ceuam, Salutias, Boschum,
Ponzonum, quæ oppida deinde per manus succedentibus tradita marchionibus fuere. Gu
lielmus itaq; ex filia ducis Clocestri Anglici Bonifacium genuit, qui cœnobium S. Mariæ
de Locedio excitauit. Is deinde Gulielmum II. qui religione sanctisq; moribus præditus, iu
uenis extinctus est, dimisso Rainerio patre Gulielmi Senis. Hic Gulielmus primû militi
clarus cum Conrado imp. sororio suo ad Hierosolymitanâ expeditionẽ pfectus est. Ex lu
ditâ S. Leopoldi Austriæ marchionis, quatuor mares suscepit, Bonifaciû, Gulielmum Longa
spathâ, Raineriû, & Fredericû: foeminas, Iordanâ, & Agnetẽ, decessit año MCLXXXVIII
Longa

Longaspatha apud Hierosolymā in demortui patris locum atq; gloriam uenit, Balduinūq; leprosi regis Hierosolymitani Sibyllam sororē duxit, cuius adfinitate simul & uirtute propria primum in ea expeditione locum sibi uendicauit. Morienti filius superstes Balduinus fuit, qui in Balduini regis & aui tutela relictus, mox ei, q; liberis careret, in regni iure successit. Verum paulo post in ætate puerili decedente, Rainerius patruus Gulielmi frater, regni titulum hæreditario sibi iure uendicans, Chyri Mariam Manuelis imp. Constanti. filiam in matrimonium duxit, Thessaliæ regno pro dote accepto. Quo sine liberis moriente, Bonifacius minor frater hæres institutus, statim Hierosolymam proficiscitur, ubi & suos mortuos, & Sibyllam fratris quondam uxorem Guidoni Lusignano nuptam uidisset, unā cum ipso Guidone contra Saladinum arma sumpsit, in quo prælio cum esset captus, à Conrado & Gulielmo filijs liberatur. Nam hi accepto patris nuncio, euestigio comparata classe, Hierosolymam petiere, tempestateq; delati Constantinopolim casu tunc obsessum imperatorē liberauerunt. Deinde sequentes breui fortiter pugnando patrē recuperauerunt. Conradus deinde Tyrum cepit, sponte se dedētibus ciuibus, ut à Saladino Turcisq; eius præsidio defenderentur, Isabellamq; deinde uiduam filiam olim Balduini regis cum Hierosolymitani regni titulo in matrimonium accepit, interfectus mox à duobus Saracenis in medio foro, patrem Bonifaciū adhuc superstitem reliquit, qui exercitui succedēs, contra imperatorem Constantinopolitanū, quem filius olim obsidione liberauerat, pro regno Thessaliæ sibi debito dimicauit, quod tandem adsecutus, Margaritam Pannoniæ regis filiam duxit, ex qua quū nullos reciperet liberos, decedens Gulielmo alteri filio rem dimisit. Is Gulielmus dum hæc agerentur, rem paternam domi administrabat. Perijt in Græcia ueneno, relicto Bonifacio, qui regno Thessaliæ successit, & ex Constãtia Amedei comitis Sabaudia filia, Gulielmum cognomento Magnum, qui patrio imperio Vercellas, aliaq; oppida adiecit, ex Beatrice regis Hispaniæ filia Ioannem, trisq; filias suscepit, quarum unam Andronico imperatori, alteram Alfonso Castellæ regis filio, tertiam Poncello Vrsino Vrsi filio, procerū Romanorum nuptui tradidit. Ioannes Margarita Sabaudiensi ducta, sine liberis decessit anno MCCV. finemq; attulit uniuersæ profapiæ. Quapropter populus de communi sententia, rem Andronico Paleologo, ut adfini, regendā obtulerunt. Is Theodorum ex Iolanta Montisferrateni filium eò misit, qui antiquæ possessioni nonnulla etiam pugnando adiecit, uicemq; comitibus fauit, ex Argentina Opecini Spinulæ filia Ioannem suscepit ac Iolantam, quæ nupsit Aimoni Sabaudia comiti. Ioannes ex sorore Iacobi regis Maioricensis suscepit secundum Othonem, Ioannem, Theodorum, Gulielmū, & Margaritā. Ex his secundus Otho successit adhuc puer, huic deinde Ioānes frater, qui in expeditione Neapolitana extinctus est. Theodorus demum alius frater gubernacula paternæ ditionis accepit, æque præstans uiribus corporis ac religione, ut qui hastæ concursu præcelleret, & cœnobîa multa cōstruxerit. Duas ex successione duxit uxores: ex prima Ioanna Roberti ducis Bari filia Ioānem Iacobum & Sophiam: ex altera Margarita Amedei principis Achaia filia nihil liberorum suscepit, ex quo illa post uiri mortem cœnobio se perpetuo dicauit. Ioannes Iacobus uir militiæ domiq; clarus, à Sigismūdo imp. uicarius totius Italia factus est, Philippo Mariae duci amicissimus, adiutorq; in cōstituendo imperio fuit, reddita ei Alexādria, quæ illius quondam familiæ adempta fuit. Ex Ioanna Amedei primi ducis Sabaudia filia, suscepit Ioannē, Gulielmum, Bonifacium, & Theodorum, duas uero filias, quarū alteram Amedeam regi Cypri, alteram Hisabetham Salutarū marchioni locauit. Ioānes cum primum successisset, & ex Margarita Sabaudia ducis filia nihil liberorū habuisset, fratri Gulielmo remp. dimisit, qui nostra ætate princeps quodāmodo militaris disciplinæ habebatur. Sæpe & Veneto rum & Mediolanensiu copias duxit, domi in ocio cum dignitate fuit, Casale oppidum patrium templo præfuleq; ornauit. E tribus uxoribus nulla suscepta uirili prole, decessit anno MCCCLXXXIII. Bonifacius frater hæres ex secunda coniuge Maria Stephani Seruia Despoti filia duos genuit, Gulielmum, & Sangeorgium, quorum primus puer adhuc extincto patre imperium hodie tenet, matre prudentissima rempub. administrante. Theodorus autem à Paulo II. in patrum collegium cooptatus, proximis annis ex uulnere à ministro dum cœnaret obsonium concidente dexterae porrectæ casu illato, in ualitudinē incidit, ex qua demum post annum extinctus est. Illius & mansuetudinem & humanitatem curiæ populocq; Romano perspectam omnes collaudant.

Balduinus

Rainerius

Thessa. rex

Bonifacius

Conradus

Gulielmus

Conradus

Tyrum capit

Isabella uxor

Bonif. pro reg

gno Thessa.

dimicat.

Gulielmus

Bonifac. rex

Gulielmus

Magnus Ver

cellas cepit.

Io. sine attulit

patriæ psapia

Theodorus

Andronici fi

lius & Argens

tina uxor.

Ioannes

Otho II

Ioannes

Theodorus

Ioānes Iacobus

Ioannes

Gulielmus

Casale

Bonifacius

& Maria

Gulielmus

Sangeorgius

Theodorus

cardinalis.

GEOGRAPHIA

REGIO TRANSPADANA

TRANSPADANAM regionem Strabo in tris diuidit partes, Subalpinā, & Venetiam, in qua est Mediolanum, usq; Aquileiam: deinde Istriam. Plinius autem Subalpinam partim cum Liguria coniungit, secutus diui Augusti diuisionem. Deinde Transpadanam, in qua Mediolanum est, quam nonam regionem constituit: postea Venetiam, quam decimam. Postremo Istriam undecimā. Ego uero itidem. De Subalpina igitur quæ utramq; ripam attingit, diximus. Nunc eam partem quæ post Ticinum usq; ad Atesim continetur, exequar. Ticinum ex Alpibus in padum fluens, oppidum sui nominis habet, nunc Papiam, quod Plinius ait conditum à Leuijs & Maricis Gallica gente. Dirutum deinde ab Attila Hunnorum rege, atq; iterum restitutum ab incolis, Odoacer rex rursus diripuit, cum in ea Orestem Augustuli imperatoris patrem oblesum captumq; interfecit. Post hæc annos ferè centum, Balduinus post longam obsidionem uictor ingressus, ac delere statuens, equo in primo limine collabente, admoneri quodam modo uisus, impij sententiã animi mutauit, sedẽq; eam sibi ac successoribus constituit, qui diuersis ædificijs ac muneribus exornauerunt. Ex quo Lombardia toti regioni nomen inditum, quasi Longobardia, quod etiam deiectis illis durauit: ornatiorem tamẽ eam urbem reddidit Epiphanius eius præsul Aquileia oriundus, qui ad redimenda sex milia captiuorum Mediolanensium, regem Gallorum impulit. Hinc & Io. Pon. x v i i i . fuit, Ticinum tertio uastauerunt Pannonij, igni ferroq; grassantes, quum in Italiam irruerunt, tempore quo Rodolphus Burgundus Italiæ regnum occupauit. Arcem in eo excitauit Ioannes Galeatus dux primus, cui forte Ticinum obuenit. Cœnobium quoq; Carthusiensium extra muros ingenti addito paradiso, nemora saltusq; claudẽdo, ubi feras spectaculo uenationis, priuatæ delitiæ uiderent. Post eius mortem Papienses studio partium Gibillarum excitati, cuius factionis Beccharia familia princeps habebatur, Fazinum Canem cum exercitu in urbem introduxerunt, pacti fortunas Guelphorum: ille uero nemini pepercit: querentibusq; Gibillinis respondit eos saluos satis esse, eorum uero bona q; Guelpha sint, militibus se in prædam concessurum, lepide cauillatus hoc modo in utriusq; factionis insaniam. *Supra uero Ticinum S. Columbanus oppidum, ubi ille cœnobium extruxit. Ab latere occidentis oppidũ alterum etiam noui nominis Medœcia, in quo Cæsares diademate primum ferreo redimiri consueuerũt, iam à c c c c . consuetudine annorũ: muneribus ornata Theodoricis regis, tum Theodelindæ reginæ Longobardorum, quæ Ioannis Baptistæ templum in ea magnifico excitauit opere, thesauroq; immodico locupletauit. Vegeuenum nouum & amœnum oppidum secessus ducum Mediolanensium, ab eis & ædificijs, & aquis introductis nobilitatus. Nec minus Petro Candido Nicolai v . Pont. ab epistolis ministro, qui Appianum conuertit. Sequitur Mediolanũ de quo postea. Regio uero, quæ ultra Mediolanum Alpes contingit, tota ferè ignobilis, ubi post Adulam montem, qui pars Alpium Rhetiorum est, uocaturq; hodie Mons Bralius, Telina uallis appellata iacet longitudine mil. pass. l x . ditionis Mediolanensium. Huic & aliæ ualles coniunctæ, Agnedina, Camonica, In his oppida complura seu uici potius, inter quæ Burmium. Larius primo à septentrione, in ortum hibernum excurrit, inde in duo brachia diffunditur: altero Comum inter meridiem & occasum petit: altero ad oriẽtem Leucum, ubi Adduam amnem emittit. Circa Larium oppida, Glarea, Suricum, Domasium, Grauedona, Musecha, Mussium lapidicinis insigne, Arona, Menasium: ex aduersa Larij parte, post Adduæ ostia Collicum S. Nicolai fanum, Corenum, Delfus, Bellanum, Varena, Vallis faxina: præterea Mandellum Leucumq; oppida munitissima, ducis Philippi Marię insignem olim obsidionẽ passã. Contra Leucon, Malgratia, Orium, Ciuenna, Vessena, Bellasium, Vici, Nexum, Torium lanificio clarum. Pars autem Larij quæ ab Menasio Comum pergit, uici sunt, Griantum uino laudatum, Iremetium, Letium, Sala, Colona, Arzena, Briona. Castra Lugariũ, Alium, Caratum, Moluasium, Ceruobium: præterea qui uicus appellatur, ubi fanum humiliatorum, quo in loco olim Rufi uillam in epistolis Plinij celebratã fuisse constat. Assis uicus & uallis Assina ad montem Brigantium uocatum pertinet, ubi Assium, Cantium, Cassilinum, Scarena, Lamber amnis Incini plebem appellatam illabitur, à montibus Lario imminenti bus cadit, cum Eupilo excipitur. Eum lacum uulgo recentiores accolẽ à Lusiano uico, qui propinquus est cognominauerunt. Inde emissus Medœciã iuxta, longeq; duobus pas. mil. à Me*

Ticinum flu.
& oppidum.

Balduini au
spicia.

Lombardia
unde dicatur.
Epiphanius
præsul
Pannonij

S. Colūbanus.
Oppidum Me
dœcia

ultra Medio
lanum regio.
Adula mons
Bralius
Telina uallis
Agnedina
Camonica
Burmium
Larius la.
Oppida
Larij

Rufi uilla
Lāber flu.
Oppida in
ter Lābrũ
& mōtem
Brigantiũ

à Me

à Mediolano perfluit in Padū. Inter Lambrū & montem Brigantiū sunt Lugarū, Inuergū, Mongutiū, & superne ad montes Peucianū, Pufianū, Boxifiū, Cornelū. Cis Lambrū Can-
 turium uersus Fabrica, Brutianū, Cassianū, Albesium, Carcanū, Herba, Orzanicum. No-
 ua sanè cūctorum nomina. Comum uero prope Larium Orobiorū ædificium, ut author
 est Cato apud Plin. quorum originem ab eo ignoratam, Cor. Alexander ortam è Græcia
 dicit, & nominis etymum à montibus traxisse in quibus degunt. Trogus tamen unà cum
 cæteris ciuitatibus trans Padum à Gallis id oppidū conditum dicit. Strabo autem sic: Co-
 mum deuastatum à Rhetijs, Pompeius Strabo Magni pater colonis eò deductis restituit:
 deinde Scipio tribus hominum milibus: postremo Cæsar quingētis militibus auxit, quos
 ciuitate donatos Nouocomenses uocauit, & oppidum Nouūcomum. Hinc Addua plura
 circuit loca, Brugnatum, Trinilium, Riuoltam. Vetus insuper oppidum Laudem Pom-
 peiam, quam Boij teste Plinio ædificauerunt: qua demum extincta alteram ad tertium lapi-
 dem Fredericus Aenobarbus, ut Mediolano damna inferret, extruxit. Supra Bergomum
 est inter duos paruos amnes, Orobiorum, & ipsum ædificium sicuti Comum Plinio, de
 quibus supra dixi. Nunc harum ciuitatum factiones paucis repetam. Extincto siquidem
 Ioanne Galeatio, qui eas inuaserat, præpotentes olim qui extorres fuerunt in antiquam
 dominationem redierunt, Rusconi Comum, Vignatæ Laudem Pompeiam, Soardi Ber-
 gomum. Hanc enim ciuitatem prius Ioānes Picininus uicecomes ex sorte tenebat, qui Co-
 leones antiquam familiam ex ea expulerat. Pulsus & ipse tandem à Ioāne Suardo uiro au-
 dacissimo fuit: qui cum commode rempub. contra hostes uicecomites tutari se posse mini-
 me uideret, eam Pandulpho Malatestæ uendidit, ac ad hospitium Io. Fran. Gonzagæ ue-
 teris amici se recepit, ibiq; usq; ad extremum uixit. Postremo ab ipsis uicecomitibus per
 Ioan. Galeatium recepta, ciuem habuit nostra ætate Bartholemæum Coleonem, qui rebus
 multis in Italia præsertim Transpadana gestis decessit anno M C C C C L X X V. ac Bergo-
 mi sepultus. Brixiam urbem Cenomāni ædificauerunt, qui post Insubres in Italiam uenerūt,
 Liuius Polybioq; testibus. Hanc expulso Pandulfo Malatesta uicecomites ceperūt. Deinde
 Veneti contra Philippum ducem septimo obsidionis mense receperunt anno M C C C C /
 X X V I. prodente portā Petro Aduocato ex familia Mantuana olim extorre. Deinde Phi-
 lippi ipsius longam passā obsidionem, à Francisco Barbaro eius loci præfecto magna uir-
 tute defensa est. In eius agro Ludronium & Romanum castra sunt, unde Ludronum fa-
 milia brixia. In qua Paris Venetis contra Philippum militauit. Est item in eodem Cara-
 uagium, ubi nobilem illam cladem Franciscus Sfortia Venetis intulit. Præterea Mercaria,
 Candum, Lamacum, Clarum, Soncinum, Martenengum, Casalemaius, Ollium flumē ex
 Sebino lacu in plana descendens, primo Brixianum agrum à Bergomatibus, deinde Man-
 tuanum à Cremonensibus diuidit, donec Padum illabitur, crebris hinc inde castellis & a-
 gris feracissimis munitum, inter quæ Platina est. Inter Ollium, & Padum, Cremona, Ro-
 col. Liuius lib. X X I. frequentibus afflictā ruinis. Primū Antonianis tēporibus quando ab
 Augusto rerum potito ager est militibus datus. Deinde Vitellianis apud Bebricum pera-
 cta pugna: Gothorum quoq; deinde Longobardorū sub Gedulpho rege anno D C X X X
 euerfa: Frederici etiam Aenobarbi uim pertulit usq; mœnibus deiectis: postremo Franci-
 sci Sfortiæ, quod ei iure dotis Blanchæ uxoris Philippo duce socero concessa fuerit, deinde
 rebellauerat. Factiones in ea tres, Caualcaboues, Donarienses, & Ponzoni. Anno M C C C /
 X I I. Gulielmus Caualcabos pulsus Donariensibus, qui Gibillinarū erant partium, domi-
 nationē patriæ Henrico imp. consentiēte corripuit, pluresq; tenuit annos. Cumq; reliquos
 eiusdem factionis, qui ad oppidū Sonzinū cōfugerant prælio tentasset, superatus captusq;
 atq; curru adligatus misere discerptus est. Quo deinde exemplo usi sunt in reliquos Guel-
 fos qui tunc aderant. Inter quos Venturinus Fundulus fugiens à uicario unà cum tribus fi-
 lijs capitur, ac curribus prius tractus securi percutitur. Anno deinde circiter M C C C C V I
 Vgolinus Caualcabos adscitis Ponzonibus extincto Ioanne Galeatio, primum patriæ ty-
 rannidem inuasit: qui postea reiectis Ponzonibus aduersis, Crabrinum Fundulum ex op-
 pido Sonzino uirum impigrum exercitui præfecit. Is igitur in spem dominationis erectus
 ipsum Vgolinum è Laude Pompeia cum Carolo cæterisq; eius fratribus redeuntē aggres-
 sus trucidat. Cessit dein Philippo Mariæ duci, multa pecunia oppidoq; Castilione dona-
 tus. Verum cum mox res nouas moliretur, prodente Oldrado Lampugnano eius necessa-
 rio captus.

Oppida cis
Lambrum
Comum

Nouumco-
mum
Addua flu.
Laus pompeia
Bergomum

Brixia
Obsidio
Brixia.

Ludronium
Romanum

Ollium flu.

Cremona

Caualcaboues
Donarienses
Ponzoni

Crabrinus
Fundulus

rlo captus Mediolanū adducitur, in medioq; foro securi percutitur. Ornatur insuper hæc
 urbs ingenijs M. Furio Bibaculo poeta, Quintilio Varo Virgilij familiari, Gerardo Sublo
 neta medicinæ, astrologiæq; tum Chaldaearū Arabicarumq; literarū peritissimo, qui Aui
 cennam Rasimq; siue Almanforē cōuertit. Sequitur Mincius amnis, qui lacum Benacum
 efficit. Inter quem & Ollium Mantua sita est, de qua postea. Inter Mātuum & Cremonam
 Brixellum sunt, & noua oppida Caruagium Venetorū clade insignis, ubi $\times 11$, milia equi
 tum, peditum 1111 . à Francisco Sfortia profligata. Riuam à sanguinis corruuātis profusio
 ne dictam uolunt, q; in eodem loco Grimoaldus Lōgobardorum rex Francos Tridento in
 Italiā ingressos magna cæde repulerit. Subloneta ex qua comites Persiceti prodire. Præ
 terea Calcinarum, Carpinctum, Capriana, Godium, Vallegiū, alto in colle situm Mincio
 anni incubans: hinc murus interiectis turribus per aliquot passuum milia usq; ad Tartari
 paludes se extendit: hoc tractu Villafranca media planitie sedet, locus opere magis q; natu
 ra munitus. Vrgatium, Scalana insula, Sāguinetum. Secundum Padum uersus mare quæ
 dam etiam noua castra locaq; cœnobium S. Benedicti opulentissimū Matildis ædificium,
 in quo hospites cum quantauis comitum turba triduo excipiuntur. Ostilia & Nugarolum
 Veronēsiū ædificia, unde Nugarola familia Veronæ, ex qua Leonardū protonotarium
 summum theologum olim Ferrariæ magna facundia differētem uidi. Francolinum, quod
 Estenses ad tutandos eorum fines posuere. Ferrariā mari propinquat inter ostia ferè ac bra
 chia Padi, de quo postea. Padus ipse apud Plin. in hanc ferè sententiā enarratur. Ety
 mum trahit à picea frequenti apud eius fontem, quæ Gallica lingua pades dicitur. A Græcis Eri
 danus uocatur. A Ligurijs Bondingus, quod significat fundo carens. Cui rei est indicio
 q; ibi iuxta Bondicomagum uetusto nomine oppidum est, ubi amnis præcipua existit alti
 tudo. Hic Phaetontis fabula & electrum sudantium populorum, quas lachrymas eius foro
 rum dicunt. $\times \times \times$. generosos amnes in Adriaticum trahit. Quorum præcipui ex Apeni
 no Tanarus, Trebia Placentinus, Tarum, Nitia, Gabellium, Scultemna, Renus. Ex Alpi
 bus, Stura, Morgus, Duria, Sessites, Ticinū, Lamber, Addua, Olbium, Mincius, Athelis.
 Atq; hi lacus inclytos $\times 1$. procreant, è quibus præcipuos Benacum Mincius longum sta
 dijs D . latum $\times \times \times$. Virbanū Ticinus longum stadijs $C C C$. latum minus q; Benacus.
 Larium Addua, longū stadijs $C C C$. latum $\times \times \times$. Sebinus Olbium. Ostia eius q; largius
 uomant septem maria dicuntur facere. Primum ostium Padusæ uocatur ubi Augusta fos
 sa trahitur Rauennam. Proximū Vatrei, quod Vatreus amnis ex agro Forocorneliensi
 auget, quo Claudius Cæsar à Britannia triumphans prægrandi illa nauī Adriam intrauit.
 Hoc ostium Spinetum ab alijs dictum est ab urbe Spina. Proximum deinde ostium Capra
 sium: deinde Sagis: deinde Volane, inter hæc fossa Philistina, quam alij Tartarum uocant.
 Accedit his Atefis è montibus Tridentinis & Tongifonus ex Patauinorum agro. Pars eo
 rum proximum portum facit Brundulum, sicut Adronum Medoacus & Fossa Clodia. In
 hanc ferè sententiā Plin. Hodie nostri nauæ sex ostia notauerunt. A dextra primariū olim
 Vatreum à flumine appellatum. Ab læua Volanen. inter hoc & primariū Comaclina sita
 gna ostium habent, imò portum potius quem Magnū uocant. Sed estuaria illa maris sunt,
 quod ex salis cōcretionē dignoscitur. Ex ea item parte ubi Adriam abluit duobus ostijs cla
 bitur in mare. Id quod Volane propinquum est Albatum dicitur: reliquum uero Gonium.
 Maioris aut huius ostium quod Adriæ sinistram attingit Fornaces accolæ uocant. & hæc
 quidem de Pado. Comaclum, fossa Clodia, ubi prælium obsidioq; Genuensium, de quo in
 eorum historia narraui. Adria Tuscorum ædificium quæ & mari nomen dedit, ut Plin. re
 fert. Hanc Pisani cum classe ad sacram expeditionē parata ceperunt. Spinam autem in hoc
 littore idem author à Diomede dicit ædificatam: Strabo uero à Thessalis: Dionysius à Pe
 lasgis, qui ijdem ferè sunt. Ambæ sanè iam diu interiire, quanq; Adriæ quædam appareant
 uestigia: Spinae penitus nulla. Ex harum ruina Aquileia creuit. Est & altera Piceni Adria.

RES MEDIOLANENSIVM

D Mediolani nunc reuerto Ferrariæq; ac Mātuae reliquā historiam, quam ideo
 distuli, ut principū successiones sine interpellatione uideremus. Mediolanū igitur
 sicuti de eo deq; plerisq; trās Padum inter res Gallicas latius scripti, Insubres
 Galli ædificarunt ex nomine relicti ab eis Mediolani, quod Ptolemæus inter Ce
 nomannos ponit. De his Lilius lib. $\times \times$. ait, Gallos Insubres circiter annū urbis ccccx .
 subiugatos

subiugatos fuisse à Romanis. Rursus lib. xxxi. L. Furium prætorem Gallos Insubres rebellantes & Amilcharem Pœnum in ea parte molientem acie uicisse. Amilchareq; occiso milia hominū xxxvi. fuisse interfecta. Et lib. xxxii. L. Furiū Purpureonē & Claudium Marcellū Boios & Insubres Gallos subegisse, Marcellumq; triumphasse. Post quem triumphū annos ferè d. Mediolanū pacatissimū fuit, ac principum Romanorū secessus, & quoddā quasi diuersoriū amœnum à Traiano usq; ad Valentinianū. Quam felicitatem & quietē Arriani primū interpellauere per Ambrosij tempora. Post hæc Attila in Italiam ingressus cum omnem depopulatus esset Venetiā, Mediolanū euertit: quod paulopost restitutum parumper quieuit. Agitatū rursus bello Gothorum & ducum Iustiniāni, tādē demditionem facere coacti sunt. À Longobardis etiam incōmoda pertulit, quibus ex Italia pulsos annos cccx. sub imperatoribus quasi liberū floruit, donec Fredericus Aenobarbus anno mclxv. penitus dirutū colonis per uicina loca dispersis reddidit. Exinde anno ferè vi. Frederico in bello occupato quod cum rege Gallorum gerebat, Mediolanēses quasi respiciētes inita cum finitimis urbibus societate solū antiquū repetunt, urbem triēnio reficiūt, annosq; hoc pacto cl. continuo creuere usq; ad annū mcccxxvii. quo tēpore uicecomites pulsus Turrianis urbe sunt potiti. Post mortē uero Philippi Mariæ populus in libertatem se erexit, sed bello fameq; obsessi à F. Sfortia deditōnē fecere. Fuere ex hac urbe uiri præclari, tum tres pont. Alexander II. Urbanus III. Cælestinus III. Mediolanensis præsul Stephano VIII. sedente & Henrico III. imp. Romano se pontifici subiecit, cum antea cōtendisset. Hic præterea factiōnes potētissimæ Vicecomitū & Turrianorū. Huius ultimæ Martinus princeps nomine, ac potentia clarus, Ecelinū quondam Italiæ terrorē ad necem usq; compulit. Deinde Philippus Neapuleo Guido successores. Sed præter hos in ea nobiles familię Lāpugnani, Gottæ, Petrasancta, Tuscani, Porri, Caimi, Marliani, Bossi, Triulci. Nūc uero Vicecomitū insequentūq; principū profapiā resq; gestas breuiter uideamus. Authores generis Vbertus & Berta anno circiter mccc. quatuor susceperūt liberos Othonē Mediolanensem, Vbertū Vintimiliēsem præsules, Iacobū & Gasparē. Iacobo tantū Theobaldus filius fuit, qui Matthæū Magnum & Vbertū genuit. Ex Vberto Ioānes, Vercellinus, Otho fuere. In Matthæo res se primū extollere cœpit, qui & Mafeus est appellatus, & à rerum ac animi mensura magni nomen adeptus, uelut alter C. Marius fortunæ uices periclitatus. Anno siquidē mcccxii. à Turrianis aduersa factiōne, cuius Guido caput erat, expulsus diu latuit inter paludes lacunasq; Benaci piscationibus uacans. Per Henricū deinde VII Lucēburgensem imp. qui tunc Mediolanū uenerat eiusq; parti fauerat, spiritus adsumpsit, inimicosq; se ulciscendo extorres reddidit. Huius filij ex Bonacosa uxore Galeatius, Ioannes, Luchinus, Stephanus. Galeatio nomē inditū auspicio Gallorū, qui nocte qua natus fuerat maiore solito garrulitate cecinere. Is cū eodē imp. Romā profectus magister equitū est. Accium & Marcū filios suscepit, imp. Ludouico Bauaro pecunias imperanti acerrime restitit, quapropter ab eo captus & custodiæ traditus, filiusq; eius domo pulsus est. Castrutiū deinde Lucensis precibus Galeatius condonatus paulopost excessit. Accius uero redditum pecunia impetrauit, patriæq; tyrannidi succedens Bauarum iterum Mediolanum obita Italia redeūtem minime recepit. Res gessit, & admodum bellī gloria floruit. Missus quondam à patre auxilio Castrutiō contra Florentinos, coniunctis castris prope Fucetium cum inimicis congressi superiores fuere: qui uictoria elati apud Florētina mœnia castrametati multos dies ociose confederunt nemine ex oppidanis egrediente. Prima hæc expeditio Vicecomitum in Florentinos imperante Bauaro. His gestis Altumpassum in eodem agro, deinde Bononiam eodem Castrutiō iuuāte debellauit. In qua expeditione memoratur, dum in castris meridiaret, in galeam uacua quam prope posuerat uiperam ingressam quieuisse: mox cum surgeret, galeamq; capiti aptaret, uiperam inde innocua per ora dilabasse. Ex quo postea signa sumpta. Alij uero dicunt quod ex eorum familia quidam contra Saracenos res gerens, anguem ex hostis deuicti galea ademerit. Accio igitur sine liberis decedente, Ioannes præsul Mediolanensis & Luchinus patruī hæredes fuere, quibus primum ut uicarijs Mediolanum à Benedicto xii. concessum, quod uacante imperio per Bauari tyrannidem eius iura ad Romanum pont. pertinerent. His igitur domi imperantibus, tres è fratre Stephano nepotes, Matthæus, Barnabas, & Galeatius, nouem annos exularunt. Ioannes præsul animo fuit indomito, armorum potius quam sacrorum studiosus, ut qui con-

Authores
Vicecomitū.

Matthæus
Magnus

Turrianorū
factio

Bonacosa

Accij res
gestæ.

Vnde anguis
insignia.

Ioannis præ/
sulis res gestæ

tinenter Italiam bello uexauerit, Parmam, Laudem Pompeiam, Cremonam, Bergomum, Genuam, Sauonā, aliaq; loca trans Padum subegerit, quæ omnia in elogio sepulchri in eade maiore cōtinentur. Mortuo fratre Luchino fratris filios ab exilio reuocauit anno MCCCL. in partemq; regni adhibuit. Post cuius mortē Barnabas unā cum fratribus remp. suscepit, opesq; inter se diuisere. Bellum Bononiense diu cum diuersis pontificibus gessit, quam ciuitatem pro iure suo sibi uindicabat. Cessit tandem pactione pecuniæ. Regium à Feltrino Gonzaga L X. milibus nūmis aureis mercatus est. Sarzanam Carrariam & reliqua in Lunensi parauit, aduersus Genuenses qui rebellauerāt iuuante Galeatio fratre dimicauit, pax data pollicentibus DC. aureorum milia, uxorem duxit adhortante patruo Ioanne præfule Mastini Scaligeri filiam, quæ quoniā fastosa & imperiosa esset, Regina est cognominata, ex qua XV. suscepit liberos, mares IIII. Ludouicum Cremonæ, Carolum Parmæ, Rodolphum Bergomi, Mastinum Laudis Pompeiæ principes constituit; reliquas fœminas, quarum Viridis nupta Leopoldo Austriae duci auo Frederici III. imp. Tadea duci Bauariæ, Valentina Petro regi Cypri, Catharina Ioanni Galeatio uicecomiti, Antonia Frederico regi Siciliae, Magdalena duci Bauariæ, Agnes Francisco Gonzage, Helisabeta Ernesto duci Monachi in Bauaria, Angelesia Frederico iuniori, Lucia Ludouico duci Andegauiae primo filio regis Gallorū; deinde Baldassari marchioni Misnensi; postremo Admundo comiti Cantiae Henrici Angliæ regis filio. Singulis uero centum aureorū milia dotes assignate. Nothos habuit, primum fœminas IIII. Bernardam, Ricciardā, Helisabetā, Margaritam, mares V. Ambrosium, Nestorem, Lācilotum, Galeottum, Sacramorum: huius ultimi progenies adhuc durat; nam ex eius filio Leonardo Sacramorus alter natus, qui tris & ipse genuit, Petrum, Franciscum, & Leonardum S. Celsi abbatem. Nunc ad Galeatium Barnabæ fratrem, ex quo reliqua fluxit progenies, quæ ad hunc usq; diem regnauit. Is postquā cum Barnaba in patriam restitutus est ex Blancha Aimonis Sabaudiensis filia Ioannem Galeatium, & Violātam genuit, quæ Leonello duci Clarentiæ regis Angliæ filio cum dote quingentorum milium aureorū nupsit. Aduentu uiri nuptiæ celebratæ tanta conuiuij pompa, tantoq; sumptu feruntur, ut nullæ similes postea. Ad singulos intermissus munera ingētia fuere data, ubi adfuit & Petrarca. Verum cum huiusmodi gaudia semper dolor aliquis commitetur, ille quinto q; uenerat mēse extinctus est. Ioannes Galeatius uero Papiam liberam tunc ciuitatem per obsidionem cepit, ubi & mansit arce in ea quæ nūc extat excitata, uiuariusq; haud longe à mœnibus & cœnobio Carthusiensium, tum in ciuitate templo maiore constructis. Is comes Virtutum & dux Mediolani primus appellatus omnium suorum memoriam rebus gestis superauit, quanq; à parricidio fuerit auspicatus. Nam Barnabam locorum simul & patrum ad quem simulatione salutandi Mediolanum ueniebat, obuiam prodeuntem in itinere adortus per proditiōem cepit, in carceremq; coniectū mori coegit. Mediolani imperio, cuius medietatē prius tenebat, occupato, filijsq; partim necatis, partim eictis. Cuius facinoris causam Catharinā uxorem dicunt, paternas in eum prius insidias manifestantē. Longe lateq; imperij fines armis propagauit, omni penē Italia subacta. Bononiā quæ auctore Ioāne Haucut rebellauerat ui recepit, ubi Actius Vbaldinus & Iantodeschus alijq; duces profligati fuere. Veronam Francisco Carrariensi ademit, Senam, Grossetū, Clusium, Perusiā, Pisas, Lucam, Vercellas: deniq; ciuitates XXIX. in Italia possedisse dicitur.

Bellum cum Florentinis. Florentinorū perpetuus hostis cum quibus annos XII. bellum gessit. In quo bello proceres Italiae primiq; duces memorantur, Paulus Ursinus, Lucas Canalis, Brachius Montonius, & Sfortia. Extinctus est anno MCCCCII. Non diu anteq; decederet dux primus à Venceslao imp. factus: cui pecuniā multam per Crentensem præfulem miserat, qui postea Alexāder V. pont. fuit. Duos omnino mares ex Catharina reliquit, Ioannē Mariam, & Philippum Mariam: fœminā uero unam, quam Lud. Aurelianensiu duci unā cum Asta ciuitate dotis nomine in matrimoniū locauit. Horū primus regnauit fera truculentior, ciues quotidie uarijs supplicijs necando; matrē quoq; facta acerbius obiurgantē in arce Modœciæ mori coegit, dictitans in magna profapia homines omnis generis esse oportere. Ipse tandē dum sacrificaretur à suis interfectus est. Cuius ignauia contigit, ut pleraq; ciuitates rebellarēt. Cremonam tūc Vgolinus Caualcabos & Ponzoni occuparūt. Otho bonus Parmā pulsus Roscius Bergomū Suardi. Comū Rusconi. Laudē Pompeiā Vignatenfes. Vercellas Alexandriāq; Facinus Canis. Filij Barnabæ patriæ restituuntur. Omnis deniq; Italia res nouas spectabat.

Philippus

Barnabas

Barnabæ proles

Sacramorus

Galeatij ples

Ioannes Galeatius Comes Virtutum primus dux.

Bellum cum Florentinis.

Ioan. Maria.

Philippus Maria fratri succedit, Anglus cognominatus. Angleria em̄, uti supra dixi, castellum prope Mediolanū est, unde se originē uicecomites habuisse dicunt, is Papiā prius regabar. Anteq̄ omnia Beatricem Facini Canis inelyti belli ducis defuncti uxore in matrimonium duxit quanq̄ imparē nobilitate, ut terras plurimas trans Padum ei hæreditarias adsequeretur. Quapropter auctus uiribus Barnabæ filios reuersos, è Mediolano iterum expulsi, è quibus Nestorem in expugnatione Medocæcia interfecit. Deniq̄ rem paternam solus obtinuit. Cremonam antiquam familiæ possessionem Crabrino tyrāno interfecto recepit. Bononiam, Forumliuū, Forumcornelij pontifici restituit. Genuam subegit, deinde amisit. Brixiam expulso Pandulfo Malatesta est adsecutus, quæ mox à Venetis recepta, lōgi fuit inter utrosq̄ materia belli, nec longa obsidione superata, ubi duces fuere Venetorū, F. Carmignola, Ioannes Malauolta, Gacta Melata, Ioannes Frāciscus Gonzaga, & Nannes Sfortius eques Flo. à duce Ferrariensi missus. Philippi uero Franciscus Sfortia, Angelus Pergulensis, Nicolai duo, Guerrerius, & Picininus, Florauantus Perusinus, Alfonsi regis Neapolitani quem captum olim dimiserat amicitia perpetuo simul & auxilio est usus, puocatus etiam ipsius beneuolentia qui in mortis periculo eum heredem quondam instituerat. Martinum v. item amicissimum à concilio Constantiensi redeuntē magnificentissime excepit. Duces copiarum habuit imprimis Nicolaum Picininum, Italianum Foroiuliensem, quem postremo, quod in bello contra Florentinos cum inimicis consentire clam comperisset, securi percussit. Ciarpelionem quoq̄, qui sub Francisco Sfortia merebat, transfugā sibi conciliauit. Deinde ad antiquū officium redeūtem inita inter duces ipsos concordia per Franciscum apud Firmum cepit, ac capite multauit. Ipso deniq̄ Francisco multis in bellis usus est, cui & filiam Blancham quam solam ex concubina susceperat, locauit, quum ex secūda coniuge Maria Amedei Sabaudiensis filia nihil liberorum tulisset. Decessit tandem ex animi dolore cæcus penè factus, anno MCCCXLVII. Nam ad extremum fortunam commutatam uidit, Genuam amissam, N. Picininum spem eius unicam defunctum, exercitum suum ad Calale maius iuxta Padū duce Micheleto Carmignola ab hostibus fufum. Postremo Venetos Addua fluu. transmissio in agro Mediolanensi castrametates. Quodq̄ his omnibus deterius, nullum his malis subuenientē. Nam post acceptam Casalensem cladem Carolo Francorum regi per oratorem Thomam Thebaldum Astam urbem promiserat, quæ ad Carolum Aurelianensem ducem tunc dotali matris iure pertinebat, si suppetias ferret, sicuti postea anteaq̄ moreretur biduo tradidit. Alfonsus rex unicus & fidissimus inuentus qui se ad iter cum exercitu accinxerat, quapropter hæres ab eo institutus est. Verum Carolus quem supra memorauī q̄ ex matre uicecomite natus esset legitimū se hæredem appellabat, Fredericus itē imperator iure imperij rem sibi uindicabat. Instabat & Franciscus iure uxoris. Deniq̄ Mediolanenses lacerato testamento sese in libertatem uindicauerunt, XII. ex plebe uiris reip. constituendæ gratia creatis, simul & Carolo Gonzaga exercitus duce clam accersito transfuga è Francisci castris. Hi magistratus magnam nobilium cēdem fecerunt qui rebus Francisci studere uidebantur. Is enim Sfortiam Attēdulum patrem habuit, qui apud Cotiginolam flaminia uicum natus ex humili loco, lixa quondā in exercitu, ob præstantes corporis uires, & q̄ cæteris æqualibus in præda uim adferret, id cognomen est adsecutus, paulatimq̄ uirtute effecit, ut è lixa gregarius miles, deinde equo adscriptus, postremo exercitum duceret, ea laude ac felicitate ut ea tempestate tantū Brachio Montonio summo duci par haberetur: cum Alberici Cunij comitis ambo disciplina enutriti essent. Extinctū ferunt in amne Aterno, quem Pescarā nominant, dum puero è ministris eius uiperilitati cupit succurrere. Franciscus deinde patris quē in cunctis expeditionibus fuerat secutus, quanq̄ adolescēs relictus, disciplinā ac gloriā longe superauit, non solum nostrorū sed superiorū temporū ducibus cōparandus. Res gessit cum aliorum tum Venetorū potentia saepe formidatas. Cosmę Medicis, qui tūc in patria florebat, familiaritate est usus, cuius opibus etiam creuit. Venetorū exercitū, cum esset Mediolanēsiū copiarū dux, apud Caruagiū memorabili clade superauit, captis eorū uexillis. Post id præliū Veneti pacatis rebus ac finibus statutis, eum semper in honore habuere, ac sibi omnibus uijs cōciliauere stipēdia dando. Elatus dein animo Frāciscus, & in spem principatus erectus, in Mediolanēses, quibus semp militauerat, tādē uires cōuertit: quos cum dura obsidione diu premeret, illi urgēte fame auxilioq̄ Venetorū diem de die trahentiū desperato, legatū eorū Leonardū Venerium

Philippus
Maria
Angleria cas
stellum unde
uicecomites.

Philippi res
gestæ.
Bellum cum
Venetis.

Italianus For
roiulienfis.
Ciarpelio
F. Sfortia res

Sfortiadum
genus

Franciscus
Sfortia

spe uana

spe uana populū eludentem ad postremum in medio foro interfecerunt, Franciscumq; in urbem ac ducem receperunt. Qui confirmatis initio rebus Mediolanēsis cum Venetis & Alfonso bellum suscepit, Renatum sibi regem auxilio asciscendo. Pax tandem opera cuiusdam monachi facta inuito Alfonso. Ducibus copiarum est usus Tiberto Brandolino, Nicolao Guerrerio Parmensi Othonis III. filio, Florauanto Perusino, Dulcio ex Anguilaria è gente Ursina, Michaelē Attendulo, Carolo Cāpobasso, & Roberto Seuerinate. Postremo Iacobo Picinino, quem sibi generum adsciuit Drusiana filia notha pacta, quæ antea Iano Fregoso duci Genuensi locata fuerat. Moxq; missum ad Ferdinādam Siciliæ regem captum insidijs utriusq; dicūt perijisse. Nam patri eius N. Picinino semper æmulus fuerat, paternas imitatus similitudines, q; Brachius cuius ille alūnus fuerat, semper Sfortiæ fuerit aduersus. Itaq; cum Eugenio in rebus concilij Basiliensis occupato Frācisus eius perpetuus hostis Picenum inuasisset, Alfonso regis bellum uictor sustinuit à Pont. missi. Erat cum Alfonso Nicolaus Picininus, quem Frācisus per tubicinem coram rege singulari certamine prouocauit, iussitq; appellari unum omnium ignauissimū hominem simul & proditorem. Ille commotus statim ante oppidum quod cinxerāt comparuit, at Franciscus egredi nuscq; est uisus. Capti in eo bello Iacobus & Frācisus Nicolai filij, qui spoliati bonis Philippi ducis precibus condonati sunt. Nicolaus igitur ubi suos captos uidit, re infecta domum abiit, animiq; mœrore paulo post decessit. Franciscus autem excessit anno MCCCCXLVIII. corpus eius triduo luctus gratia ab uxore adseruatū, superstitibusq; unā liberis Galeatio, Ludouico, Ascanio, Philippo, Octauiano, & Hippolyta Maria, quæ nupsit Alfonso duci Calabriae Ferdinandi Siciliæ regis filio. Galeatius primus inter fratres in Gallia militans regi Ludouico, accepto de patris morte nuncio statim reuersus, dux creat: qui quo uixit tempore quanq; peritus rei militaris & impiger uideretur, nihil omnino gessit, ut qui partā in summa quiete ditionem accepisset, luxuria ac libidine omnis generis alioquin tanta, ut omnis anteiret, suisq; propterea & odio & contemptui esset, à quibus tandem interfectus est, Ioanne Andrea Lampugnano Mediolanensi aulicorum uno cōiurationis capite simul & percussore, ac Georgij Lampugnani nepote, qui post Philippi mortem inter authores populi libertatis & ipse interfectus fuerat, adeo hæc eis indoles uti Brutis insita uidebatur. Is igitur eum aggressus in æde ac festo diui Stephani in medio spiculatorum tribus uulneribus confodit. Statim trucidatus est, haud absimilis seruo illi qui in Hispania Asdubralem si mili quoq; præsidio stipatum interfecit. Post eius mortem Ioannes filius puer admodum successit anno MCCCCXLXVIII. in tutela Bonæ matris Sabaudia ducis filia & Cicchi relictus. Is Calaber ex humili loco ob solertiam & rerum prudētiam apud Franciscum auum pueri creuerat, remq; Mediolanēsem diu administrauerat. Defuncto Galeatio apud quem etiam in honore fuerat, eius fratres in exilium misit. Imperium puero cōseruauit, sed reuocato à populo Ludouico cōfestim capite plectitur: Bona expellitur: puer interea adeo lentus fuit ut annos XXXII. quibus regnauit cuncta authore patruo Ludouico sint acta. Cuius auspicijs ac prudentia Mediolanensium dignitas ac opes cōseruatae fuere. Decedente adhuc adolescente Ioanne à populo dux declaratus tutelā Frācisus pueri suscepit, quem Ioannes ex Isabella Alfonso regis Neapolitani suscepit. Blancham fratris Galeatij filiam Maximiliano Cæsari locauit. Ipse uero ex Beatrice Ferrariēsis ducis filia prolem etiā procreauit. Vir ore probo, moribus humanis, ingeniorum amantissimus, æqui seruatissimus. Nam & sæpe ius dicebat, lites longas & inextricabiles breuiter cognoscēdo. Postremo fortunam, quæ centum doctorum hominum consilia uincit, aduersam habuit, in bello Gallorum proditus ac captus, uti supra inter res Gallicas memorauit.

RES MANTVANORVM

MANTVA uersu & genere Virgiliano notissima à Manto fatidica Tyresia filia Tyberis coniuge, quæ in hanc regionē uenit. A Tuscis item originem habuit, quorum hæc una ex colonijs trans Padum missis. Hic quoq; ut authores tradunt XII. Lucumones qui magistratus Hetruriæ fuerant, annuisq; imperijs Hetruriā regebant, habitauere. Sed clarior hic locus ante omnia sanguinis prodigio, qui ex corpore dominico fluxit, & à Longino martyre ex humo collectus, ac in sacellum Andreae apostoli conditus. Locus deinde Gonzagarum munere ædificijs auctus. Quæ tunc res Caroli Magni temporibus Leonem III. pontificem ab urbe Roma uisendi studio prouocauit.

Iac. Picininus

Galeatius

Ioannes An.
Lampugnans.
Georgius Lampugnans.Ioannes Mcccc
Lxxviij.
Bona Sabaud.
Cicchus
Calaber
Ludouic. Dux

Lucumones

uit. Ipsius uero Longini diu corpus ignoratum, ab Adelberto uiro sanctissimo, diuino ad-
 monito spiritu egesta humo repertum dicitur. Hic conciliū Nicolai II. de deligendo à car-
 dinalibus tantum pontifice celebratū. In quo Matildis eius urbis domina dicitur interfuis-
 se. Postremo de expeditione communi aduersus Turcas à Pio conuentus Christianorū ha-
 bitus. Hac urbe principes familiæq; diuersæ potitæ sunt. Prius imperatorum concessione
 Matildim dicunt eam possedisse, cœnobiumq; uicinum S. B. diuo Anselmo instante extru-
 xisse, ubi uterq; conditus. Anno deinde M C C X X. Sordellus Mantuæ princeps habeba-
 tur, uastitate corporis ac uirum nulli sua atate secundus. Sepe cum fortissimis congressus
 ex prouocatione uictor fuit. Aduersus à rege Gallorum cum primum coram adesset, nega-
 retq; rex per iocum eum esse Sordellū, euestigio discessit, reuocatusq; ac interrogatus cur
 abiret, ut, inquit, Mantua testes adducam qui de me probent. Ecelini Veronæ principis so-
 rorem duxit, ab ea magno studio per amorem expetitus, cum clam incognita Mantuā usq;
 ueniret. Ecelinus huius occasione adfinitatis Sordellum postea sæpe de Mantuæ proditione
 frustra tentauit: tanta illi uiro dominandi cupiditas fuit. Hic enim ex patre monacho ap-
 pellato Theutonico, qui sub Othone III. bello Italico meruit, natus unā cum fratre Albrico
 co tantos spiritus adsumpsit, ut Italiae regnum adfectauerit. Crudelissimi aliogn ambo, qui
 bus mater Adelaïta sæpe malum uaticinata est exitum. Itaq; cum apud Romanum uicem
 transpadanum nati essent, Paduam primo, deinde Taruissium, Vicentiam, Veronam, Bri-
 xiam sibi subiugauerunt. Ecelinus itaq; relicto domi Albrico, ad obsidionem Mantuæ pro-
 ficiscitur, eam triennio grauissimo bello pressit. Tandem cum rebus infectis discederet, ac
 Mediolanum postea contra Martinum Turrianum eius urbis principem tentaret, in præ-
 lio uulneratur, deductusq; promittente Martino Sontianū, ibi moritur. Pauloq; post etiam
 Albricus frater de medio tollitur. Mantuani igitur post Ecelini obsidionem, id agri, quod
 medium est inter Mantuam & Padum, claudere fossa ac uallo statuerunt, quod accolæ Se-
 raliū uocant, triangulari forma, circuitu X X X. miliarium, ne per obsidionem hostium
 commeatu prohiberentur, cum sit pars ea telluris feracissima. Post hæc inter Mātuanos &
 Cremonēses ortum bellum de Olij possessione. Familiæ Mantuæ illustres, Poltroni primū
 qui Cabrosos eiecerunt. Mox, Arlotti, Cassalodi, Grossolani, Agnelli, ac omnium potentis-
 simi Bonacolsi. Quorum princeps Pinnamontes, qui prædictarum omnium simul familia-
 rum passus olim coniurationem, omnes facile superauit. Hic enim ab initio Mantuæ magi-
 stratum semestrem obtinebat, qui uitæ necisq; habebat potestatem unā cum collega Otho-
 nello magno sanè uiro, quo per dolum de medio sublato solus patriæ tyrannidem exercuit
 annis X V I I I. summa tamen omnium beneuolentia. Cui successit Bardelarius publicum
 odium. Dein Botesella ciuibus dilectus. Huic demum frater Passarinus. Cui filius erat Frā-
 ciscus, qui Philippino Aloisij Gonzagæ filio familiaritate maxima coniunctus fuerat, po-
 stremo infensus quod in suspicionē adamatæ uxoris uenisset. Quapropter comiter eum sa-
 lutanti olim Philippino iratus respondit, se quādoq; talionem redditurum, uxoremq; eius
 in medio foro constupraturum. Quæ res egregio inueni ac infanti uisa indigna, apud Gui-
 donem fratrem reliquosq; suos primum questus est, illi de cōmuni consilio tollere de me-
 dio familiam statuunt. Itaq; re dissimulata Canis Scaligeri clam auxilio cōuocato die quo-
 dam de improviso coniurati tumultum in foro faciunt, Passarinū apud curiam obuium &
 ad ædis suas clausis foribus frustra intrare properantem interficiūt: ea demum causa, quod
 postea Gonzagæ in tumultibus præsertim, fores cōtinuo iubent esse apertas. Passarino in-
 terfecto reliqua sanè turba diffugit. Gonzagæ imperio potiūtur, illi pulsi, cum imperassent
 annos L I I I. In uictos pater Gonzagarum Aloisius uti clementia iussit, nec persequi ulte-
 rius, Franciscum sceleris authorem capite tantum multauerunt. Nunc Gonzagarū ge-
 nealogiam simul & res gestas breuiter narrare contēdam. Ea siquidem sicuti & pleriq; Ita-
 liæ nobiles ex Germanis huc olim profectis originem sumpsit. Quorum princeps Aloisius
 anno M C C C X X V I I I. filios habuit, Guidonem, Philippinum, & Feltrinum. Ex secūdo
 matrimonio totidem, Cōradum, Albertum, & Fredericū. Postremo ex tertio quod fuit ex
 familia Malespinarū totidē, Aetium, Iacobum, & Ioannē. Eodem igitur tēpore tres nuptiæ
 celebratæ patris Aloisij, filij Conradi, & Vgolini nepotis ex Guidone, quorū alter Mastini
 Scaligeri sororē, alter Papiensem uirginē è gente Becaria duxit, ubi omnis ferè regio Trās-
 padana ad celebratē cōcurrit, ac dona ingentia adlata. Aloisius item & ipse C X X. equos
 donauit,

Matildis

Sordellus

Ecelini genus
& bellū con-
tra Mantua-
nos.Bellū Mantua-
norū & Cre-
monensium.Familie illus-
tres Man-
tuane.Pinnamontes
BonacolsusPassarinus
BonacolsusPhilippinus
GonzagaGonzagarum
progenies &
res geste.Tres eodē tē-
pore nuptiæ
patris, filij &
nepotis.

donatit. Philippinus post hæc sub Ludouico Pannoniæ rege meruit, in Italiam contra re-
 gem Neapolitanum ueniente. Domi interim ortum bellum à uicecomitibus ex adulte-
 rio Isabellæ uxoris Luchini uicecomitis, & Vgolini Gonzagæ Guidonis filij. Hæc simula-
 ta apud uirum religionis causa Venetias ad Ascensionem eundi iter ingressa Mantuam ue-
 nit, ubi in domum Gonzagarum hospitem & amicorū uiri diuertit. ibi post cœnam clam
 noctu Vgolinum in cubiculum uocat, amorem aperit, eius se causa eo profectam dicit, se-
 cum cubare unaq; iter facere secum uelit obsecrat. Quod facinus post iter confectum ubi
 compertum est, Luchinus Transpadanos suosq; omnes ad ultionē excitat, rem indignam,
 uiolatum hospitium queritur, euestigio Mantuam obsidione cingunt. Guido pater insons
 dolore penè exanimatus paulominus, quin ipsemet meritas à filio pœnas morte expete-
 ret; res tandem composita ac sedata interuenientibus pacificatoribus, utriusq; partis ami-
 cis. Interim Aloisius moritur annorum XCIII. felix prole liberorum ac nepotum. Gui-
 do natus maior rem paternam administrabat: liberisq; tribus susceptis: Vgolino, quem su-
 pra nominauit: Francisco, & Ludouico, hi duo ultimi indignati, quod pater tantum primo
 habenas tradidit, contra Vgolinum coniurant. Itaq; Franciscus eum ad cœnam inuitat, in-
 terim Ludouicus de improviso adest, Vgolinumq; in mensa confodit, conantiq; resiste-
 re, alter Franciscus qui prope aderat uulnus iterat. Tulit pater infelix acerbo rem animo, si-
 mul & tota ciuitas. Quem luctum liberalitate ac ludis sedare quæsiuerunt in nouis nuptijs
 Francisci habitis: qui filiam Guidonis Polentæ Rauennatis principis ea tempestate duxit.
 Barnabas interim uicecomes ægre ferens parricidium fratrum, uindicare bello statuit, eo
 quod uxor trucidati Vgolini sua neptis fuerat, quam subito domum reduxit. Itaq; obsidio-
 ne Mantuam cingit. Illi ad Caroli imperatoris hospitis auiti præsidium confugiunt, qui tunc
 in Italia res gerebat, ac ab Aloisio quondam honorifice exceptus fuerat, cum ad diadema-
 tis solennia proficisceretur. Res tandem per sequestros transacta. Paucis post annis Fran-
 ciscus moritur, post eum Guido pater, quem uti parentem ciuitas luxit. Ludouicus itaq;
 rem tenens, ædis in quibus nunc habitant successores extruxit. Franciscum filium ex Al-
 da uxore suscepit, cui adhuc impuberi Agnetem Barnabæ filiam locauit, ipse in adulterio
 deprehensus capite à Mantuanis plectitur. Franciscus anno ætatis XIII. salutis uero M
 CCLXXXII. rei paternæ succedēs, quod ducis Ioannis Galeatij fœdus ac societatem
 belli negasset cupiens in pace uiuere, in eius contumaciam uenit, ex quo anguem tunc è si-
 gnis Gonzagarum deleuit, quem ex obseruantia uicecomitum acceperat. Hinc itur ad ar-
 ma. Annum Galeatij obsidionem magno periculo sustinuit, ubi multum militum, ac homi-
 num fortium consumptum est. Fuere duces partium Gonzagarum Guido Torellus &
 Bertolinus Gonzaga uir fortissimus. Hostis uero Vgoloctus Blancardus. Tandem auxi-
 lio Venetorum qui Ioannem Barbum cum classe miserant, & sequestro pacis Carolo Ma-
 latesta uiro omnium ea tempestate iustissimo res cōposita. Dicitur in eo bello Galeatium
 Gonzagam uirtutem maxime ostentasse. Hic uelut alter Hercules uastis uiribus ac corpo-
 re, plures ex prouocatione uicit: inter quos Buccialdum ingentem Gallum tunc Genuæ
 præfectum. Franciscus post hæc eidem duci contra Bononienses & Ioannem Bentiuolum
 militauit, ubi cepit Iacobum Carrariensem, proq; eo captiuo spondit libere Mantuæ ua-
 gari permissio. Ille humanitate principis abusus aufugit: unde querela magna exorta. Extin-
 cto duce cōtra Carrarios Venetis militauit, eosq; de statu rerum omnium penitus deiecit.
 Moritur anno MCCCCVII. relicto Ioanne Francisco ex Margarita Malatesta filio pue-
 ro XIII. annorum. Is initio principatus cœnobium Cartusiense absoluit. Paulam Ma-
 latestæ Ariminensis filiam laudatam, ac religiosissimam mulierem duxit, ex qua Ludoui-
 cum suscepit cum reliquis fratribus. Cui Barbaram marchionis Brandeburgensis filiam lo-
 cauit. Hæc adfinis erat Sigismundi imperatoris, quem hospitio excepit, simul & ab eo mar-
 chio primus factus. Decessit anno MCCCCXLIII. principatu quadrifariam diuiso. Lu-
 douico maiori Mantuam, Marturiam, Godium, & quicquid ad Veronenses uergit. Caro-
 lo Regiolum, Gonzagam, Luzariam, & quicquid de Cremonensibus possidebat. Ioanni
 Lucido qui gibbosus erat, Caprianam, Voltam, Redengum, Ceresariam. Alexandro reli-
 gioso Cannetum, & quicquid ex Brixianis tenebat, reliquit. Ludouicus igitur patri succes-
 sor ac diu contumax fuit. Nam in bello Brixianis cum Venetis militaret ad Philippum ho-
 stem transfugit, ubi sub Nicolao Picinino militiæ rudimenta accepit: quod pater ita ægre
 tulit,

initium belli cum
 Vicecomiti-
 bus ex adulte-
 rio Isabellæ
 & Vgolini
 Gonzagæ

Guidonis
 progenies

Vgolinus &
 fratribus in-
 terficitur.

Barnabæ
 obsidio

Ludouicus
 Aedes prin-
 cipales

Franciscus
 Io. Galea-
 tij obsidio.

Vgoloctus
 Blancardus
 Galeatij
 Gonzagæ
 fortitudo

Iacobus Carrariensis capti-
 uus aufugit.
 Ioannes Fran-
 ciscus
 Barbara Brandeburgensis

Ludouicus

tulit, ut eius & congressum & adspectum & mentionem penitus interdixit, uixq; tandem biennio antequam decederet reconciliatum admisit. Adsecutus hereditatem cum Carolo fratre bellum de imperio gessit. Is enim Carolus uasto uir corpore simul & robore, satis etiam eloquentiae, animo tamen malo prauoq;. In bello quondam inter Franciscum Sfortiam & Mediolanenses bis utrinq; transfuga, ac Francisco tandem conciliatus spondente Ludouico fratre fuerat. Cumq; promissis minime stando res nouas moliretur, Ludouicus indignatus castra omnia quae ex patrimonio possidebat ei eripuit. Ille Venetorum cui militabat, auxilijs armatus contra fratrem uenit. Res aliquandiu timori Mantuanis nec procul a periculo fuit. Tandem Ludouicus superior captis caesisq; plurimis apparuit. Ille fugiens senex postea in paupertate decessit. Rebus deinde constitutis Ludouicus imperatorem Fredericum III. primum Romam petentem hospitio excepit, eiusq; ad finem Margaritam Bauariae ducis filiam accepit, ex qua genuit Fredericum, qui ditioni successit, Ioannem Franciscum, Rodolphum, & Franciscum cardinalem a Pio Pont. factum, qui nostra etate apud ardis Laurentianas habitabat. Vir iocis & ocio natus, luxu regio ac praeter facultates, alioquin uerax, & inter patres consilio haud inutilis. Decessit admodum iuuenis ex intemperantia. Frederico autem natus Franciscus cum fratribus patrium nunc imperium continuat.

Fredericus imperator, hospitio exceptus. Ludouici proles.

RES FERRARIENSIVM

FERRARIA a Smaragdo patricio Exarcho Italiae dicitur mœnibus circumdata, uocataq; a ferro Praesulibus Rauennatibus quibus subdita erat, sicuti Argenta & Aureolum uicina oppida ab eius generis metallis: eam occupatam ab Henrico III. imperatore, pontificis hoste, Matildis comitissa Venetorum Rauennatumq; auxilijs uindicauit Estensium, deinde familia quae ex Estensi oppido trans Padum uenerat, ciuitate potita est, cuius princeps Actius rempublicam administrabat, Frederici II. imperatoris tempore. Is dicitur in quadam historia Matildem post uiri mortem cepisse in matrimonium, quod non sanè conuenit, cum illa anno MCCXVI. decessisse appareat, Henrici II. ex Beatrice sorore neptis, Vocatus deinde ad Veronae imperium a factione comitum S. Bonifacij, mox ab Ecelino tyrano pulsus, armis Mantuanorum restitutus est. Praelio deinde apud Veronam instaurato & Actio interfecto Ecelinus potitur, anno MCCXXV. Huic Aldobrandinus filius, qui iuuenis admodum extinctus successorem fratrem habuit Actium II. qui domo pulsus a Frederico II. Ferrariam occupante, inducto tyranno Salinguerra Ferrariense ad Gregorium Montelongum Italiae legatum tunc agentem Bononiae confugit. Legatus euestigio comparatis auxilijs Venetorum ac Mantuanorum, tum etiam Ecelini, qui Actij sororem duxerat, Salinguerram expulit, urbemq; Actio loco Romani pontificis regendam tradidit, Gregorio IX. probante. Is deinde Caroli III. regis Neapolitani filiam Beatricem secundo matrimonio duxit. Cum è primo Friscum suscepisset, qui patri iratus ob inductam nouercam, simulq; mandandi cupidus, eum in carcerem coniectum mori coegit, auxilioq; Venetorum urbe potitur. Ferrarienses ob facinus indignati Palagurram tunc legatum in ultionem tanti facinoris sollicitauerunt. Legatus Friscum Venetosq; sacris interdicit, quos desistere nolentes armis expugnare decreuit: Diegumq; Catalanum impigrum ducem cum exercitu mittit, qui tumultus auctores quos habere potuit, capite multauit. Friscus truculentior factus statim aduersarum partium homines cunctos trucidat, urbemq; ex parte magna incendit. Quare populus concitatus illum ad portam leonis insecutus iugulauit, probante Dalmatio Gualscone Clementis IIII. in ea urbe uicario. Nec Venetos tamen prohibere potuit quin dimidiam ferè urbis partem tenerent. Frisco igitur sublato Rainaldus frater alter Actij filius qui succedebat, in carcere etiam extinctus, Obizonem paterna rei successorem reliquit, qui primus extra nidum paternum, lacertos mouit, Regium Lepidi, ac Mutinam bello sibi subiugauit. Huic Accius III. filius successit, qui in bellis & ipse frequenter fuit, Parmam, Bononiamq; tentauit: cumq; liberis careret, duobus imperium ex fratre Albobrandino nepotibus dimisit, Rainaldo qui prior regnauit, & Nicolao. Rainaldus igitur ampliandorum finium cupidus, Argentam Rauennatis praesulis oppidum Passarino Bonacollo auxiliante occupauit. Deinde cum Scaligeris iunctis copijs castrum S. Felicis in agro Mutinensi obfedit, quod oppidum Manfredus rex cum alijs XXX. castellis Carolo Boemiae regis filio commedauerat. Quamobrem Carolus ipse ac Manfredus cum Beltrando copiarum pontificis

Matildis.

Aldobrandinus.

Actius II.

Gregorius

Montelögus.

Salinguerra

tyrannus.

Friscus.

Palagurra legatus.

Diegus Catalanus.

Obizo.

Accius III.

Aldobrandinus

Rainaldus &

Nicolaus fratres.

M. cccxxxij.

tificis duce obsidentes castra adoriuntur, partimque fugant, partim capiunt. Inter quos fuit Nicolaus Rainaldi frater. Legatus igitur pontificis successu rerum auctus animo ac uiribus, his rebus superuenit, Ferrariam uersus tendens eam obsidere cepit. Rainaldus princeps Nicolai frater qui urbis custodia remanserat, egressus moenibus hostes praelio superat, ac duces ferè omnes cepit. Galeottum Ariminensem, Franciscum Ordelaphum, Ricardum, Manfredum Fauentinum, Hostasium Polentanum, quem cum Nicolao fratre commutauit, quos omnes iuratos ne amplius contrauenirent liberos dimisit. Post hec Ferrariensium precibus commotus, qui sacris interditi fuerant, Argentam pontifici sponte reddidit. Decedens ad extremum Obizonem 11. ex Nicolao fratre nepotem reliquit successorem. Hic à Benedicto pontifice per legatum Ferrariae, Mutinae, ac Argentae. s. r. e. uicarius tributum conditione x. milium aureorum primus eorum constituitur, Parmam Mastini Scaligeri urbem ab Accio Coregiate qui eam tueri non poterat, sponte traditam recepit, quam & ipse paulo post cum contra Philippum Gonzagam cuius perpetuus hostis ob Regium Lepidi fuit, tueri minime ualeret, Luchino uicecomiti tradidit. Ad extremum decessit Nicolao & Alberto filijs superstitis. Nicolaus 11. pontificum perpetuus fuit amicus atque adfertor, cum Barnaba uicecomite saepe bello congressus plures retulit uictorias, inter quas illa memoratur, quam apud montem Morlanum in agro Brixienti adsequutus est. Fauentiam urbem à Ioanne Haucut duce Anglico xx. milibus nummum aureorum: Deinde Bagnacauallum emit, quam ciuitatem haud multo post Astorgius Manfredus per prodicionem adeptus est. Ferraria diuersis muneribus ornauit. Postremo cum sine liberis esset, Alberto fratri imperium patrium annis xxxv. ab se rectum reliquit, qui & ipse cum legitima careret prole, Nicolao 111. spurio filio rem dimisit, anno mcccxc/1111. Is puer admodum in cura tutorum relictus, ab Accio è familia Estensium ut nothus impugnatus, à Venetis, Florentinis, & Bononiensibus defensus est. Qui Actium non solum urbe submouerunt, sed etiam captum in Cretam relegauerunt. Igitur Nicolaus dum per aetatem licuit Othonem 111. tyrannum Parmensem inimicum habuit. Quapropter operam dedit, ut specie colloquij circumuentus à Sfortia obtruncaretur, Regiumque Lepidi ac Parmam quibus ille dominabatur, in suam redegit potestate: inde ad publica domi uenera mentem applicans, in uico Stellata munitissimam arcem, alteramque item è regione Felcarolum extruxit, ubi & catenam ex utraque trahi uoluit, quae Padi ripas communiret. Belreguardum item amœnum Estensium secessum aedificijs ornauit, uxorem duxit Ziliolam filiam Francisci iunioris Carrariensis, cui & contra Venetos auxilium tulit, quamobrem & durissimum postea eorum sustinuit bellum. Concilium Ferrariae sub hoc tempore ab Eugenio celebrari coeptum est. Liberos è diuersis pellicibus Leonellum & Borsum ex successione dimisit haeredes. Suscepit item duos alteros ex secunda uxore è marchionibus Salutarum orta Herculem & Sigismundum. Decessit Mediolani postquam regnasset annos XLVII. uir admodum inter Estenses praeterquam quod literis caruit felix. Leonellus è Stella pellice ortus annos 1x. rexit elegantii uir ingenio. Ferrariam ex parte Padi nouis auxit moenibus, uicos urbis renouauit, uias muniit. Moriens Nicolaum filium puerum quem ex uxore Ioannis Francisci Gonzagae filia susceperat Borso commendauit, ut haereditatem illi quam ab eo acciperet, dimitteret. Borso itaque ex pellice Senesi Ptolemaeorum familiae genitus, inito principatu ne qua inter fratres nasceretur inuidia, Herculem & Sigismundum quos Neapolim Leonellus relegauerat, aduersiuit, simulque cum Nicolao aluit, moenibus urbem restituit, Cartusiensium nobile coenobium extruxit, ubi & se contumulari post fatum mandauit. Ingenijs magnopere fauit, quae undique exercita domi alebat, inter quae Titum Strotium poetam Florentinum, Ioannem Aurispam, Vgonem medicum, Petrum Bonum Iyristen egregium. Dux Mutinae factus à Friderico 111. dum illac iter ille haberet. Postremo apostolorum basilicas ac pontificem magna comitum pompa nobis spectantibus salutatum uenit, à Pauloque magnifice exceptus paucis post diebus abiit. Excessitque anno sequenti, quo tempore & Paulus ipse, anno mccccxxi. Hercules deinde rem suscepit auxilio Venetorum, cum Nicolaus Leonelli filius qui ex pacto quo pater cum Borso conuenerat, successurus uidebatur, urbem aliquandiu tenuisset, sed pulsus tandem ad Ludouicum auum maternum Mantuam confugit, ibique post annos tris reditum tentans obarratos circiter octingentos armauit, captaque occasione per absentiam Herculis nocte Ferrariam

riam ingressus de improviso forū inuadit, magno fragore uela uela clamitādo, quod eius tefera fuerat. Cumq; nullus per aliquot horas amicorum insurgeret: Sigismundus Herculis frater collecta rusticorum & oppidanorum turba eos cecit, persecutusq; extra urbē Nicolaum in quadam palude delitescētem cepit cum X X. comitibus, ac ad Helionorā Herculis uxorem duxit. Illa statim uirum è Belreguardo euocat: qui post diem tertium Nicolaum securi percussit: maneq; post funeris pompa atratus honorauit, sepulchroq; maiorū intulit. Post hoc à Florētinis, qui à Sixto Pon. & Ferdinando rege Neapolitano oppugnabantur, dux exercitus delectus. Anno deinde tertio in dissensionem cum Venetis uenit, quod non seruare uetus cum illis fœdus diceretur. Qua propter bello ab eis petitus, usq; adeo fame ac armis diu premebatur: ut nisi Sixti ac ducum prædictorū ingens ac pertinax fuisset auxiliū, proculdubio succubisset, ut alibi narraui, Ex Helionora Ferdinādi regis filia prolē habuit: in qua primus Alfonsus reb⁹ paternis successurus, Alexandri Pont. qui toti Æmyliæ suis tributarijs bellū indixerat, uexationi occurrit, ducta nuper eius in matrimoniū filia Lucretia.

VENETIA REGIO.

EQUITVR secunda Transpadana pars quam Venetiam appellant: hodie uero Marchiam Taurisiana. Longobardi enim Italia potiti eam partim Ducibus, partim Marchionibus commiserunt: qui lingua eorū perpetuū magistratum & hæreditarium significant. Cum duces non ex successione fuissent: A Carolo autem magno Dalmatia supra mare hæc pars appellata. Termini eius Athelis usq; ad Timauum qui supra Aquileiam fluit. In quo tractu Foro iulienfes sunt. Venetorum aut originis Straboni duplex fama: aut à Venetis Gallia Belgica, aut ab Eneis Paphlagonia populis, qui post bellū Troianum una cum Antenore hæc loca petierūt. Plinius uero autoritate Catonis Troiana stirpe ortos esse dicit. Igitur ad ipsum Athesim urbs maxima **VERONA** à Cenomannis una cū Brixia uti supra dixi, ædificata. Clara Catullo, Plinio, Æmylio Macro, Ex recētoribus uero Zenone urbis Præsule sanctissimo: præterea Luciano Verme qui Cretā Venetis rebellem sua uirtute recepit: deinde in Turcas profectus Christi causa certando perijt: Iacobus Vermes eius filius collabentem saepe Ioannis Galeati exercitū restituit. Armoricarū Comitē & Ioānem Haucut aduersus Mediolanū eo tempore uenientes prælio apud Alexandria conferto profligauit, Comitēq; cepit. In eadē urbe duæ sunt omnino factiones, Moticulēses, & Comites S. Bonifacij, hi Moticulēses creato Accio Estēsi urbis Tyrāno deiecerūt: qui ab Ecelino post ea pulsus, inde restitutus: tandē cōmissio bello, & Accio interfecto Ecelinus potitur anno. M C C X X V. immanissimus Tyrānus: ut qui C. Veronēses in carcere cremauerit. Cūq; audisset de Padua defectione, XII. milia Paduanorū, quos militiæ prætextu obsides secū duxerat, diris adfectos cruciatib⁹ Verona necauit. Quo extincto apud Soncinū oppidū, Veronēses S. Bonifacij comitibus reuocatis in libertate erecti aliquot annos quieuerunt. **DEINDE** Scaligeri ciues Veronenses patriæ Tyrannidē occupauerūt: quorū author Canis grandis Alberti filius Mastini Capitaneorū nepos, primus ex ea familia qui lacertos ditionis extenderit. Tribunus populi quē Capitaneum uocant, creatus annos ferè X X. dominatus est. Ciuitatesq; Cremonā, Parmā, Regiū, Vicentiā, Paduam, Fertinum, Iaurisū, in potestatem redegit: Gonzagis auxilio fuit, ut eiecto Passarino Mātua potirentur. Decessit sine liberis relicta fratris Alboini filijs tyrannide Alberto & Mastino: quorū Mastinus defuncto breui tempore fratre præfuit annos. X V I I. non minori atq; patruus animi magnitudine: ut qui Bauaro Imperatori formidini fuerit: imperioq; maiorū Bergomum & Brixiam uicecomitibus: & Parmam Roscijs ademptas adiecerit. Dein Lucā, Vicentiā, Paduam, eius principe Vbertino expugnato recepit. Quare iam uicinis inuidiosus bello petitur à Venetis primo: deinde à Luchino uicecomite: qui pacem poscenti hac cōditione dederunt, ut & Vicecomites & Vbertinus suas possessiones reciperet. Ipse Veronā, Vicentiā, Parmā, Lucamq; teneret. Sed cum eas tueri nō posse animaduertet anno. M C C C X L I I I. Lucam Florentinis uendidit. Parmā uero Carrariēses abstulerūt. Filios suscepit Canē grandē Canignorū & Alboinū. Filiam uero Viridē Beatricē quā Barnabæ uicecomiti locauit. Ex pellicibus uero plures alios. Canis igitur iunior Tyrannidē annos. X L I I. tenuit. Quo aliquādo absente Friganus eius ex concubina frater capta occasione Veronā inuadit: quē reuertēs Canis cū exercitu obsedit: deniq; potitus de fratre deq; seditiosis suppliciu sumpsit: uerum insequente anno à Canignoro Albuinoq; fratribus

Venetorum origo.

Verona

Luchinus

Vermes

Iacobus

Vermes

Moticulēses

Comites

S. Bonifacij.

Ecelinus Tyrannus.

Scaligerorum

progenies

gesta.

Canis grandis

Mastinus I

Mastinus II

Canignorus

Alboinus

Canis grandis II

Friganus

nothus.

Canſignorus ciuibusq; unâ conſpirantibus Verona expellitur. Canſignorus uero poſtquam dominatus
Antonius & aliquot annos fuiſſet, circa annum M. C C C L X X V I I, extinctus eſt, relictis Antonio &
Barptolemae? Barptolemaeo filijs: qui a quo iure annos v. regnauerunt. Antonius per proditiōe & ſcelus
 fratre à ſe interfecto paulo poſt à Frâciſco ſeniore Carrariēſi bello petitur. Cumq; expugnari
 non poſſet, Ioannem Galeatiū uicecomitē ducem cōtra ſe adceſſitū nō ſuſtinuit. Itaq; ipſius
Antonius ex/ Ioannis Galeatiſ fidei Verona tradita Antonius exulauit. Cuius filius Gulielmus mortuo
pulſus. Ioane Galeatio, ac rebus trans Padum turbatis ad regnū paternum recuperandū animū ad
Gulielmus plauit, fretus auxiliō Florentinorū quibus militauerat, ac unâ cum filijs Veronâ nocte qua,
Brunorus & dam ingreditur, eadēq; ab ipſis Carrariēſibus captus eſt, ac ueneno ſublatus. Brunorus uero
Antonius & Antonius eius filij cum annū in pace Veronâ poſſediſſent, ab Iacobino Carrariēſi in
 uetus Caſtellū uocati per dolū cōſicta cauſa necati ſunt. In quibus Scaligerorū familia deſe
 cit, quæ annos ſerè L X X . regnauit. In eadem urbe in exteriori porta Burſariorū hæc hodie
Inſcriptio Ve inſcriptio cernit̄. Colonia Aug. Verona noua Gallieniana. Val. 11. Non. Aprilium dedicari
ronæ. Pr. Non. Decembr. iubente ſanctiſſimo Gallieno Aug. Inſiſtente Aurelio Marcellino. V. P.
 Duc. Curate Iulio Marcellino. Nūc ad reliqua trãſeamus. Secundū flumen Atheſim, uerſus
Tridentum eius ortū, Tridētū eſt oppidū. à Rhetis unâ cum Fertino & Berna ædificatū Plinio. Inferius
 uero Benacus uarijs ornatur caſtellis: Peſcara, Lunato, Lagiſio, Bardolino, Garda: unde la
 cui nomē, Turri, Maſſenno. Ex alia parte, Sirmio Catulli patria, Riualtella, Minorbio, Fel
 ciano, Paruaſio. Poſtremo Salodi totius regionis capite: ex his Peſcara & Lunatū antiquæ
Saloda Mātuanorū poſſeſſiones arbitror. F. Sfortia ineudæ cōcordiæ gratia Venetis ceſſere. Ludo
 uico Gonzaga ægre ferēte. Inter lacū quoq; & mare optima terra in inſulâ modo panditur,
Inter lacū oppidis etiā nouis reſerta: de qua paucis ab hinc annis ingēs inter Ferrariēſes & Venetos
benacū & orta cōcertatio, tādēq; Veneto ceſſit. In hac Rouigo, Eſtum unde Eſtenſiū familia. Propius
mare pole autē mari Polēta, unde totus hic tractus cognominatur. Hinc etiam familia de Polēta quæ
ſium. Rauēnæ quandoq; dominata eſt, ut in eo loco dicturi ſumus. Ultra duæ nobiles urbes Vi
Rouigo cētia & Padua. Prima Gallorū eſt ædificiū, media duorū fluminū Teſſinæ & Babilonis Pl
Eſtum nio. Hæc ſeſe ante alias ſpōte Venetis dedit. Hinc & Palæmon nobilis grammaticus fuit
Poleſium Tranquillo & Euſebio teſtibus. P A D U A & Patauīū antiquitus dicta Antenoris ædificiū,
Vicentia cuius ſepulchrū adhuc oſtētant, triplici circūdata muro. Medoaco amne ab accolis Brenta
Padua uocato, nō ut quidam putāt Timaſio. Huc nauigatur è portu Medoaco nomine eodē quo
Timaſius flumē, ut ait Strabo. Euganei prope colles & populi, qui uaticiniū habere credebatur: eos
Euganei Plinius à generis nobilitate Græcam etymologiā traxiſſe dicit. Prope & Aponus uicus Li
colles. uij patria, ubi & aquæ calidæ morbis uarijs aptæ, Claudiani elegiaco carmine laudatæ, & à
Aponus Theoderico Gothorū rege mœnibus cinctæ, teſte Caſſiodoro. Hic & Arquata item uicus,
Arquata ſecellū Petrarchæ notiſſimus. Vrbs autē inter alios Prodocinū habuit eius urbis præſulē na
Prodocinus tione Græcum Petri apoſtoli diſcipulū, qui annos X C I I . uixit, ibiq; ſepultus eſt: recētiore
 quoq; Lunaetū & Muſactum iuriſperitos. Tum Marſiliū & Ioannē Horologiū medicos.
Seruorum Pileum de prata & F. Zabarellā Cardinales. Macrobius de Sa, ubi de fide ſeruorū tractat,
fidelitas. dicit q̄ imperate Aſinio Pollione tributū Paduæ, quum omnes latitarēt, nullum ſeruū fuiſſe
 inuentū, qui libertate propoſita dominū proderet. Pædianus ait Patauiniſ bene de rep. meri
 tis, datū fuiſſe ius coloniarū & Latij in magiſtratibus & ſuffragijs. Cicero in Philippiſ Pa
 tauinos Romanorū amiciſſimos fuiſſe teſtatur, q̄ remp. difficillimis tēporibus & armis &
 pecunia iuuerint. Hæc urbē Attila rex Hunnorū anno C C C C X X X . ferro igniq; abſum
 pſit, à Naſerte deinde & Rauēnatibus inſtauratam Lōgobardi iterū uaſtarunt, quo tēpore
 Patauini Riualtū Venetijs ædificarūt. Quicū multo poſtea ſeculis ea urbs uſq; ad Frederi
 cum I I . tunc ab Ecelino tyrāno dominata eſt: cui extincto Carrariēſes ſucceſſere, qui tribu
Ecelinus natus titulo, quē capitanatū uocāt, patriæ tyrānidē annos fere centū exercuerūt, mœnibus
Carrariēſiū cæteriſq; ædificijs urbē quaſſam recōcinnauerūt. Ex eis primus Marſilius urbē ac domū illu
progenies ſtrem reddidit, pater patriæ dum uixit, appellatus. Canis grādis potētiam quādoq; ueritus
& geſta. ſpōte dominationē reliquit. Poſt eius mortē remp. repetēs magna cum gratia geſſit, mortēs
Marſilius ſine liberis Vbertinū cognatū heredē inſtituit, qui Paduā in pace tenuit annos ſex. Deinde
Vbertinus à Maſtino Scaligero pulſus, paulo poſt Venetorū ope reſtitutus eſt, pace inter eos facta. De
 mum excedēs remp. Marſilio iuniori reliquit, qui eodē anno ab Iacobino cognato interfici
 tur, Is quoq; quum poſt parricidiū annos quatuor adminiſtraſſet, tandē à Gulielmo filio no
 tho &

tho & ipse obtruncatur, nullam aliam ob causam, ut aiunt, nisi ob dolorē & uerecundiam natalium patris causa inflicta. Habuit item alterū ex matrimonio Franciscum seniore, qui annos XI. magna cū beneuolētia rexit, Paduam uarijs ornauit muneribus. Demū cum Barnabam socerum suum ab Ioanne Galeatio captū defendere ac liberare statuisset, regnum & uitam amisit. Nam ab eo in praelio uictus ac captus Medocia in carcere extinctus est, Anno M. C C C L X X X I I I. Corpus filio Frācisco iuniori petenti cōcessum ac magnifice tumulatum. Qui post aliquot annos paternū inimicum metuens ad Bauarū Imperatorē cōfugit, auxiliantibus postea Florentinis ac Venetis ignotus Paduam clam ingressus omnia prater arcem fauentibus etiā ciuibus obtinuit, qua paulo post Ioannis Haucut ducis Florentinorū auxilio obtenta regnauit annos XV. Mortuo Ioanne Galeatio magno ueluti terrore sublato audacius egit, Gulielmumq; Scaligerū exulem unā cū filijs Brunoro & Antonio Veronam introduxit, callido cōsilio, ut urbem tumultuantem sibi subijceret, quod euenit. Nam eis postea per insidias de medio sublatis, Veronā diu optatā suo adiecit imperio, Iacobinoq; filio regendā tradidit. Post hęc Brixiam tentauit, sed ab Iacobo de cruce & Octobono III. ducis Mediolani cōmilitonibus repulsus est. Vicentiā quæ Venetorū est lacessiuit. Quamobrem illi Franciscū Gonzagam cū exercitu misere, qui breui tēpore Veronā expugnauit capto Iacobobo filio. Paduā deinde tradentibus ciuibus cepit, ac cum Francisco egit, ut ipse unā cum filio Iacobo supplex Venetijs ueniā peteret prateritorū, Qui cum obtemperasset, à Venetis cū iurgio excepti & custodia traditi ambo, necatiq; sunt anno. M. C C C C V I. Cal. Decemb. Superstitēs filij duo Marsilius & Vbertinus captā cernentes patriam ad Hetruscōs cōfugerunt. Atq; hic finis nobilis familiæ Carrariensū, haud multo post fatū Scaligerorum secuta.

H I N C reliquas Venetiæ terras exequar: iuxta littus Adria quā supra narraui, Agedū, Platuum, Belunum, Opitergiū, Altinum, Cōcordia colonia, Fertum. Antiqua sanē omnia. Opiterginorū meminit Cæsar in cōmentarijs, deprehēsos in nauī à sese mutuis uulneribus petitos occubuisse, ne in manus Pompeianorū uenirent: Opitergio à Rotari Longobardorum rege deletō, eius urbis Præsul Magnus post annos XII. ad stagnum cōfugiens Seuerino Pontifice ab Heraclio Imp. probantibus ciuitatē Heracleam cōdidit. Altinum item corruit, cuius Præsul Paulus eodem ferē tēpore unā cum populo qui superfuerat ex eiusdē Pont. auctoritate sex oppida ædificauit, Torcellum, Maiorbū, Burianū, Amorianū, Aimanū & Constantiacū iuxta Torcellum, à Constante Heraclij filio Imp. cognominatū cum ille in Italiam uenisset. Erat & prope oppidū Montisilicis uocatū, quo illorum etiam temporum iniuriā passo Montisilicēses inter stagna construxere Albiolam & Metamaucum, ubi quondā Medocus portus fuit, & Palæstinam ubi Philistinā fossam Plinius appellat, & Fossas Clodias antiquum oppidū renouarunt, quod Festus ait, à Clodio duce Albanorū olim ædificatum. Concordia colonia item Plinio, qua unā cum alijs sublata, oppidani inter stagnātes aquas Capulas oppidum excitauerūt, Fertum & incolæ Fertini Plinio, hodie Feltrū Rhetiorū oppidum. Inferius uero secundū flumen Silum Taurisci oppidū nunc Taruisiū, ubi pater Tullæ regnauit, ex Tauriscis qui Norici sunt, ut ait Strabo: propè uero in ora ipsa Venetiæ, de quibus postea. Flumina præcipua Silus, Tiliauētum, ex Rheticis montibus liquentia, ex Opiterginis Alsa, omnia prisca nunc retinentia nomina. Itē Varianus, Natiso è Carnorum iugis: prope quem Aquileia XII. mil. pass. à mari distans: de qua mox pluribus. Postremo Timauus Venetiæ finis. A Tiliauento enim hucusq; Carnorū regionem Plinius Straboq; uocant. Nos hodie Foroiulensem & Patriam dicimus. Quæ iuncta lapidiæ est regioni Delmatia, quā nunc Corinthiam uocāt. Vnde Timauus fluit nouem oribus, & uno magnoq; ostio in mare labitur, ut Strabo, Mela, Vergilius, unde per ora nouē: & rursus, & lapidis arua Timauī. Forouilij uero antiqua ciuitas, cuius incolæ Plinius Foroiulenses uocat. Est aliud Iulium Carnicū supra ad montana pertinens, cuius colonos Iulenses Carnorū appellat, quod nunc putauerim Golitiam esse, cui comes præsidet duci Austriæ subiectus. Forouilij duces Longobardorum præficiēbantur, Ex his Gisulphus dux tēpore quo Agiulphus regnabat & Phoca imperabat à Cacano Auarū duce captus atq; interfectus est. Romalinda dein uxor oppidum quod diu obsessum tuebatur, Cacano ob amorē matrimonij pactione prodit. Ille & oppido & mulieris amplexu per cōiugium potitus: iam fide liberatus eā mox prostituit atq; necauit, haud absimili exemplo Tarpeia Romanæ, quæ armillarum gratia simul & amoris Sabinis Capitoliū prodidit, unde & ipsa præcipitata. Filia uero matre castio

Franciscus
senior.Franciscus
iunior.Fran. callidiū
consilium.Marsilius &
Vbertinus.

Adria

Agedum

Platuum

Belunum

Opitergium

Altinum

Concordia

colonia

Fertum

Magnus præ.

Heracles

Torcellum

Maiorbū

Burianum

Amorianum

Aimanum

Constantiacū

Albiola

Metamaucū

quod & Me-

doacus.

Palæstina

Fossa Clodia

Concordia

Capula

Fertum

Taurisci

Flumina

Silus

Tiliauētum

Alsa

Varianus

Natiso

Timauus

Foroiulenses

seu Patria.

Iulium Car-

nicum.

Iulenses

Carnorum

Golitia

Gisulphus

GEOGRAPHIA

Vtina. res crudis pullis sub mammis religatis, stuprum inferre uolentes foetore absterruerunt. In hac item regione nouum oppidum Vtina, à ducibus (ut ferunt) Austriæ circiter annum
Aquileia. M. C C. edificatum, Aquileia, inquit Strabo, à Romanis condita incumbens opposita Barbaris, Emporium Illyricarum gentium. Plinius item & Liuius de bello Macedonico, Aquileia Colonia latina eodem anno in agro Gallorum deducta. Hæc enim urbs nō prius caput extulit quàm subactis Pannonijs: ex quibus tanquam claustris ad Danubium patefactis, tutum id cœpit esse iter: quod teste Tranquillo Augustus sæpe frequentauit. Deficientibus enim cæteris Adriatici maris ciuitatibus, eò multitudo ob mercaturam conueniebat, Cui postremo deficienti Venetiæ successere. Aquileiensem fides Romanis probata Maximorum patris & filij bello, ut scribit Capitolinus, cum deficientibus neruis ad sagittas emittendas capillis mulierum uteretur. Quod ante Romæ factum in bello Senonum: unde in matronarum honorem Veneri Caluæ templum dicatum. Item Annibalis tempore, matronæ aurum gemmasq; in medium contulere. Apud Aquileiam hæc inscriptio legitur.
Inscriptio. Cæs. August. Aquileiensem restitutor & conditor uiam quoque geminam à portu usque ad pontem per Tyrones iuuentutis nouæ Italiæ sui delectus posterius longi temporis labe corruptam restituit. Urbem tam uetustam & nobilem Attila rex Hunnorum diruit: neque unquam ei postea resipiscere fuit. Coloni migrantes Gradum tunc oppidum in insula Gradensi uocitata exstruxerunt, Ex quo patriarchatus eius diuisus anno D C X. Agiulfus dux Foroiulienfis elegit Ioannem abbatem Patriarcham ueteris Aquileiæ, Candiano superflite Patriarcha nouæ Aquileiæ, quæ apud Gradum iam erat à Romanis Pontificibus constituta. Conuenitq; inter eos, ut qui esset Aquileiæ patriarcha, omni continentis regioni præficeret, & imperaret. Qui autem apud Gradum, omni Venetiarum ducatus regioni præficeret. Ex illo, Præfulis ditioni Aquileia subest.

RES VENETORVM.

Venetia. **V**ENETIAS ipsas Laurētius monachus scribit cœptas edificari anno salutis C C C C X X I I . vii. Cal. April. nōnulli C C C C L V I . quo tēpore Attila Aquileiā cæterasq; urbes diruit, quas pauld supra cōmemorauī: quarū ue ruina resurrexere. Quæ autē forma reip. quibus ue initijs creuerint breuiter ex eorum commentarijs repetam. Primus in ea magistratus Tribunus fuit, annos fere C C X X X I I . Postea duces creati, Quorū primus Paulutius Heracleanus apud Heracleā à Senatu populoq; lectus præfuit annos X X . Post eum Marcellus Heracleanus annos I X . Vrsus itē ex Heraclea annos X I . Deinde per seditionē interfectus. Ab hoc Exarchus, qui ad eum Venetias cōfugerat hortatu Gregorij pontificis, restitutus in Rauēnæ sedem: unde à Limprando fuerat per obsidionem expulsus. In prælio captus Ildebrandus eius nepos & dux Vicētinus auxiliaris. Deinde antiquatū ducatus nomē, ac magister militū annuus creatus cum ducatus potestate: fueretq; hi uiri quinq; ex successione: Dominicus Leo. Felix Cornicula, Theodotus Vrsi filius ab exilio reuocatus: Iulianus Hipatus, Ioannes Fabritianus. Hic magistratu deiectus, ac oculis multatus. Post hæc orto inter Insulanos & Heracleenses bello, relictis ob cladem his sedibus simul cum Equitio Medoacum migratum est: ubi anno D C C X L I I . res ad ducē redijt: ac Adeotatus Vrsi quōdā ducis filius dux creatur: qui in suspicionē ueniens tyrānidis magistratu deijcitur, ac oculis erutis multat. Cuius successores Gablaus siue Gabla & Dominicus Monegarius uiri ambo facinorosi, breui tēpore eūdē penitus sortiti sunt exitū. Mauritius Heracleanus anno D C C X L V I I . Ioannem filiū principatus consortē malo quidē exēplo primus adsumpsit, Ioannē Patriarchā Grandensem consentiente Senatu expugnatū de altera turri præcipitauit, surrogato Fortunato Patriarcha: tandem uterq; magistratu deijcitur. Obelerius Tribunus Medoacensis dux delectus ac per seditionē pullus Taurisium aufugit: ubi ab exulibus Venetis iterum dux creatur. Post eum Beatus & Valētinus ex successioe fratres simul annis v. Quo tēpore Pipinus Caroli filius Italiæ rex Venetos oppugnabat: ac Medoacum sustulit. Ex quo Veneti in Riualtū cōmigrarunt. Angelus Particiacus Heracleanus dux primus in Riualto factus palatiū ducale nūc extans ædificauit: ac urbs ipsa Riualtum appellari cœpta. Deinde Heracleam breuiore ambitu reficiens appellauit Nouam ciuitatem. Cœnobium item S. Zachariæ exstruxit: ubi & eius corpus condidit. Duos administrationi filios adhibuit: quos ambos in Riualto successores habuit. Prius Iustinianum anno D C C C X . Quo tempore corpus diui Marci à mercatoribus ex Alexan

Initia Venetorum.
Paulutius Heracleanus.

Res ad duces redacta.

Riualtum.
Angelus Particiacus.
Palatium ducale.
Noua ciuitas ubi Heraclea.
Corpus diui Marci.

ex Alexandria delatum est. Ioannes Particiacus, dein frater eius annos **XXIII**. reipublica
 praefuit. Templum diuo Marco à Iustinianno fratre inchoatū absoluit. Medoacum ciuitatem
 destruxit, dum Obelerium nouum ibi ducem creatum bello persequitur. In Galliam aduersus
 tus à Ludouico Gallorū rege, profectus, indeq; bona cum gratia reuersus est. Mox Carollio
 potente ciue simul cum coniuatis qui in eum absentem coniuauerant necato, cum Massa
 litia familia nobili aduersaretur, captus apud Gradū relegatur, ubi in Cœnobio reiquū ui
 tae tēpus persanctē monachū egit. Petrus Tradonicus ex Pola ciuitate, an. **DCCCXXVI**
 dux factus Ioannem filium cōsortem administrationis habuit. Templum, S. Pauli extruxit:
 à Michaele Imp. Constan. rogatus naues **LX**. contra Saracenos, qui ex Africa in oram He
 truriae adplicuerāt Saba duce miit, quae ab illis partim captae, partim depressae fuere. Is orto
 tumultu apud sanctum Zachariam uesperis trucidatur, ibiq; sepultus, postq; administrasset
 annos **XXIX**. Vrsus Particiacus anno **DCCXLV**. Ioannem filium secum adhibuit. Sara
 cenos qui Anconam occupauerant expulit. Quare ei à Basilio Imper. Constan. gratia acta,
 ac Protospatharius factus. Vrsus uero muneris loco **XII**. tintinnabula area magni pon
 deris ei remisit, quae prima fuerunt apud Græcos. Ioannes Particiacus Vrsi filius rexit annos
VI. Comaclum oppidum Rauennatibus ademit. Vir tamen togae magis quam armis na
 tus ac mira facundia praeditus: cum in ualetudinem incidisset longam, inutilisq; reipublica
 uideretur, sponte se magistratu abdicauit. Petrus Candianus annum durauit, aduersus Il
 lyricos bellum gessit, alteroq; apud Muranum superatus atq; interfectus, & in templo Gra
 deni contumulatus est. Ioannes Particiacus licet mutus factus magistratum repetit, donec
 ob cladem ab Illyricis illatam populum leniret tumultumq; sedaret: post menses sex iterum
 cessit. Petrus cognomēto Tribunus, anno **DCCXXXIII**. Pannonios, seu potius Hun
 nos ad consanguineos suos in Pannoniam secundo uenientes, ac oram Venetorum popu
 lantes, terra mariq; compressit. Nam fossam Clodiam Heracleamq; nouam ciuitatem deua
 stauerāt. Praeterea urbis partem à Riualto ad sanctam Mariam in Iubanico muro cinxit, ad
 euripum maiorē crate ferrea clausit. Vrsus Badoarius siue Particiacus, an. salutis. **DCCC**
XV. magistratus uero **XXIX**. ab Imperatore Cōrado nummi signandi ius obtinuit, compo
 sitisq; patriae rebus magistratu se abdicans in cœnobio diui Felicis Amiani usque ad ex
 tremum tempus persanctē uixit, multisq; claruit miraculis. Petrus Candianus rem annos
 quatuor administrauit. Hic filius illius Petri qui in Bello Delmatico occubuit, filium habuit
 eiusdem nomnis. Protospatharium Albertum & Berengarij III. Imperat. filium qui tunc
 Rauennae dominabatur, & auxilio Comaclensium & Iustinopolitanorum mercatores Ve
 netos infestabat, bello superauit. Comaclum oppidum expugnauit, atque incendit. Item eos
 qui uirgines quasdam Venetorum die nuptiarum rapuerant, apud Caprulas insigni praelio
 uictos subiugauit, recuperatis uirginibus, ac centum uini cadorum censu pollicito. Post
 hunc duo Petri ex successione creati, alter Vrsi Badoarij, alter Petri Candiani filius, quorum
 nihil extat memorabile. Hic Candianus à patre olim in collegam adsumptus ob insolens in
 genium deiectus imperio & in exiliū actus, auxilio Alberti Berengarij Imp. filij classem con
 tra patriam armauit, uerum paulo post patri ob animi dolorem defuncto successit. Vxorem
 optimam sceminam, ex qua filium Vitalem susceperat, ob aetate iam grauem abdicauit, Va
 derta Alberti supradicti filia ducta. Denique cum esset omnibus intolerabilis ob libidinem
 ac improbos mores, populum in se concitauit. In pratorioq; inclusus unā cum filio infante
 necatur, ac corpus in carnificinam delatum membratimq; concisum: in quo tumultu tem
 plum diui Marci & domus supra trecentas dicuntur flagrasse. Petrus Vrseolus, **DCCC**
LXXIII. dux **XXIII**. uir optimus à populo iudicatus, cum religiosissimus, ut qui saepe
 glanculum cubacula pauperum agrotantium adire soleret ac rogare siquid opus: Gradum ci
 uitatem muro cinxit, templum diui Marci incendio absumptum restituit, propiusq; Xeno
 docheum nobile extruxit. Deniq; compositis patriae rebus magistratu se abdicans, cum ux
 re, quam post susceptum filium ex uoto utriusq; nunquam attigit, ex urbe in Aquitaniam se
 contulit, ubi cœnobio perpetuo dicatus miraculis claruit. Cuius exemplo Ioannes Mauro
 cenus monachus promotus, & ipse sancti Georgij cœnobium maxima impensa ampliuit.
 Vitalis Candianus Petri Candiani ducis frater statim inito magistratu in ualetudine inci
 dit. Quamobrem officio se abdicans monachū & ipse egit, ac quarto post die morbo inuale
 scente decessit. Quo tempore ipsius interfecti filius Praesul Gradenis quem pater abdicauerat,

Ioan. Partic.
 Templum
 S. Marci.
 Carossi con
 iuratio.

Petrus Tra
 donicus.

Vrsus Partic.

Ioan. Partic.

Petrus Can
 dianus.

Nūmi signan
 di facultas.

Vitalis Can
 dianus mona
 chum egit.

rat, & ad Othonem II. confugerat, ad uindicandā patris sui hospitis & necessarij cædem incensum mitigauit, Venetisq; amicū reddidit. Tribunus Memmus quum orta esset inter duas nobiles familias Caloprinos & Maurocenos discordia, magistratu se abdicare coactus, in cœnobio monachū egit: ubi paucis post diebus ex animi (ut creditur) dolore excessit. Petrus Vrseolus magnopere remp. auxit: à Basilio & Cōstantino Imperatoribus impetrauit, ut immunes essent à portorijs Veneti. Omnem fere Illyriam cum insulis in potestate redegit: Othonē II. Venetias ex uoto clam uenientem noctu excepit: ab eoq; multa Venetis impetrauit. Petrum filium ab eo chrismate perunctum, Othonem deinde nominauit, quem postea cum alio fratre Cōstantinopolim misit: ubi à Cōstantino & Basilio Imper. decora & honores retulere. Cum Ioanne Præsule Belunensi qui res Venetas infestabat fœdus iniuit. Cum Narentanis Delmatia populis perpetuis hostibus, uastatis eorū finibus, pacem fecit. Gradū instaurauit: Corpora Fortunati, Hermagora, Hermogenij, Dionysij nouo cōdidit sacratio. Hoc tēpore Falerij qui Venetijs nobilitate pollebāt, cœnobium S. Benedicti extruxerunt simul & locupletarūt. Vrseolus autē postquam annos duodeuiginti præsuisset moriēs mādauit se tantū in atrio tēpli S. Zachariae citra funeris pōpam contumulari. Otho Vrseolus eius filius Adrianos, quod eorū classē in Hierosolymitanam expeditionē impediuisset, maxima clade adfecit. Gradū ciuitatē à Pepo Aquileiensium Patriarcha dolo captā & dirutā ex S. C. instaurauit. Postremo quibusdā de causis magistratu deiectus, Cōstantinopolim in exiliū ab ingrato populo mittitur cum annos v. solus administrasset. Quē penitus exitum successor eius Petrus Centranicus cōsecutus est. Vrseolus Patriarcha Gradensis frater Othonis Vrseoli autoritate senatus præsuis tantisper dum Otho ab exilio reuocaretur. Quumq; ille interea periisset, Vrseolus ortam in patria seditionem cōposuit: mox anno elapso adstāte populo magistratu se abdicauit, ut propriae salutis cōscientiaq; consulere: cui pariter & reipub. nequaquam uacare posset. Dominicus Vrseolus per tumultum & seditionē adeptus principatū tertia die coactus est ob populū metum Rauennā cōfugere: ubi in arumnis decessit. Dominicus Flabanicus iam decrepitu ob sapientiā dux factus: cuius opera & consilio Otho Vrseolus pulsus fuit. Statuit consentiēte senatu ne quis in futurum dux successor sibi deligeret, cum eō res uenisset ut essent omnia uenalia. Item quod nobilis Vrseolorū familia tanquam tumultuosa & patriæ seditiosa expelleretur, quā nunquam postea reuixit. Dominicus Cōtarenus dux xxx. exstruxit cœnobium Sancti Nicolai de Lido. Iaderenses ad Salomonem Pannonia regem deficientes, bello compressit. Cum Roberto Guiscardo Normando bella gessit: extinctus est post annos xxxvi. in patrum ac plebis gratia. Dominicus Syluius M. L. X. VIII. cunctos ante se duces autoritate superauit. Quapropter sororem Nicephori Cōstantinopolitani Imperatoris duxit: eiusq; gratia contra Robertum Guiscardum à Michaele expulso contra Nicephorum euocatum ac Dyrrachium obsidentē classē armauit. Vnde magno adcepto incommodo rediens magistratu deiectus est. Eius uxoris delicias ac ingentem mollitiem Petrus Damianus & Vincentius Gallus commemorant: Rore collecto lauabatur, unguentis iugiter oblita: ex quo diuina prouidentia uices & ipsa experta in ualetudinem incidit: ex qua tabido corpore in arumnis decessit. Vitalis Faledrus classē instauratam, iterum auxilio Imperatoris Alexij, qui expulso Nicephoro imperio successerat, cōtra Robertum mittit: quā rursus uicta ac profligata est. Ab Alexio ipso obtinuit ut Delmatia Curuatiaq; imperiū, quas Piratis ademissent, Venetis perpetuo concederet. Ea serē tempestate corpus diui Marci antea ignoratum, sese in eadem ade manifestauit, brachio exerto extra humum. Ex illo igitur loco postea augustiore reconditum est, solis duci & procuratoribus manifesto. Vitalis Michael subsidiariam classē nauium centū, quam in expeditionē Hierosolymitanam miserat, cum Michaele filio præsecto amisit. Contra Pisanos aduersus Venetos apud Rhodum non satis apparente de causa uenientes feliciter dimicauit, superata eorū classe nauium xxxv. Ordelaphus Faledrus uir animo ingenti & industria exercitatus bella plurima gessit: inter quæ contra Delmatiam nauali pugna: ubi multis oppidis in potestate redactis, ad ultimū interfectus fuit. Ea tēpestate Venetijs tēpla nonnulla simul cum ædibus flagrare, terramotusq; ingens urbem totā cōcussit. Ciuitas etiam Medoacensis maris inundatione pariter & incēdio deuastata est. Concessumq; Cloadonicorū diensibus, ut ex eius ruinis ædificia publica construerent. Quo tempore etiam Gradonicorū familia Cypriani templum ac cœnobium Mariani ædificauerunt, ut eō se transferrent uirgines

Basilio & Cōstantino imperatoribus.
Otho Imper.

Faleriorum familia.

Vrseolus patriarcha ob sanctitatem se magistratu abdicauit.

Vrseolorū familia seditiosa expulsa.

Dominicus Contarenus.

Dominicus Syluius dux maximus Nicephori Imperatoris sororius Robertus Guiscardus.

Auxiliū Alexij cōtra Robertum.

Corpus Marci prodigio inuētum duci & procuratoribus tantum manifestum.

Vitalis Michael.

Ordelaphus, Faledrus.

Incēdium Venetijs.

Gradonicorū familia.

uirgines, quæ in æde eiusdem diui apud Medoacum fuerant. Bodoarij quoque ei proximum Crucis delubrum cum cœnobio excitarunt. Croatiam quoque cum plurimis Delmatia locis rebellibus perdomuit, expugnata insuper ladere mœnibus usque deiectis, quæ ante ad regem Pannoniæ Colomanum defecerat. In Syriam aliam classem ad eas terras reliquas religioni parandas misit. Patauinos bello uicti etiam superauit. Cum eisq; fœdus sequestro Henrico Imperatore iniuit. Quumq; interea Pannonius exercitum instaurasset, Ordelaphus in prælio uictus occubuit, domumq; relatus in æde Marci sepelitur, pax Venetis per oratores impetrata. Præfuit annos XIX. Dominicus Michaël rogante Calisto pon. quum Balduinus rex Hierosolymitanus esset captus, cum classe CC. nauium profectus à Turcarum obsidione liberauit, Tyrumq; recepit. Iussus tandem ab Emanuele Imperatore qui Caloioanni successerat, ac tantæ uictoriæ inuiderat reuerti, ob iram in itinere multas ipsius insulas diripuit, sed & Spalatum & Tragurium Pannonijs ademit, Corpus sancti Theodori martyris Venetias ex Chio insula quam expugnauit adlatum, ac in æde Marci in sacello quod partim Narses ex manubijs consecrauit collocatum. Ex Pera quoque corpus sancti Donati in templo Venetijs à quodam Marco Iuliani constituto positum. Aedes etiam Charitatis hoc tempore excitata: præfuit annis XI. Petrus Palanus Iustinopolim imperio Venetorum adiecit: in qua expeditione interfectus est, domumq; relatus, ac in cœnobio sancti Cypriani sepultus. Ea tempestate Seruatoris aedes dicata, cui uicarius præerat Bonfilius Michaël. Præterea Petrus Gatilulus Clementis templum excitauit. Xenodochium apud Maiorbum impensa Vr̄si Badoarij magna ex arte extructum. Contra Rogerium Guiscardi perpetuum Venetorum hostem auxilio Imperatoris Emanuelis, cui Ceryram plurimasq; insulas ademit, uictor pugnauit, eiq; imperium semiamissum restituit, ubi etiam interfectus est, cum regnasset annos XIX. Dominicus Maurocenus studijs pacis deditus, urbem magis ornauit ædificijs quàm auxerit imperio. Inter cætera opera turrim tintinabulorum diui Marci excitauit: præfuit annos IX. Vitalis Michaël II. contra Emanuelem Imperatorem cum classe profectus Chium cepit, moramque nectendo peste prohibitus nō ultra sequi, quæ aquis infectis opera hostis adscribitur: ubi Iustiniani omnes ad unum perire qui in ea expeditione fuerant, relicto uno tantum iuene Nicolao monacho: qui Pontificis consensu uxorem duxit Annam filiam ipsius ducis, unde reliqua soboles orta. Vitalis igitur infecta re domū reuertens populum quoque peste infecit. Cumq; pro concione se excusare uellet, à quodam uulneratus interiit. Cædem eius successor Sebastianus Zianus est ultus, creatis X. uiris qui quæstionem de hoc cæterisque similibus exemplis agerent. Is pro Alexandro III. bello nauali pugnando Fredericum Aenobarbum profligauit, Othonemque filium eius captum Venetias duxit, ex quo pax secuta. Alexander donis plurimis ducem ac Venetias munerauit, ut plumbatis literis uti possint, ut medijs Pontifex inter Imperatorem & Ducem sederet. Ornatum quo nunc duces utuntur tribuit. Veniam quoque delictorum in Ascensionis festo concessit. Sebastianus post hæc cum in ualetudinem incidisset, in cœnobium sancti Georgij se transferre iussit, ubi post aliquot menses obiit, relicto cœnobio plurimis fundis: quo tempore Norandinus quoque in oriente extinctus est, quum præfuisset annis XXVIII. Aureus Mastropetrus successit, qui paulo ante magistratum eundem recusauerat, Sebastianoque supradicto celsat ob modestiam Dux XL. Annos XIII. obito foeliciter magistratu se sponte abdicans, in cœnobio S. Crucis reliquum uitæ tempus per sancte monachus exegit. Henricus Dandalus classem subsidiariam expeditioni Hierosolymitanæ misit cum Præfule Rauenate præfecto. Iaderem ciuitatem quarto rebellantem subiugauit. Orator quondam profectus ad Emanuelem Imperatorem questum ab eo uiolatum esse ius gentium, tamdiu coactus est ara candentia adspicere donec luminibus orbaretur. Quamobrem ex illo Veneti inimici Græcis fuere & Gallis auxiliares ut Constantinopolim caperent, ubi postea & ipsi ex cōuentione ius etiam dicebant, Prætoresque unum creabant: quorum primus fuit Martinus Zenus, Cretam à Bonifacio Mōferratenſi permagno emit: decessit Cōstantinopoli, sepultus in atrio S. Sophia. Petrus Zianus Sebastiani ducis filius Ceryrā, Methonē, Coronā, quæ loca piratarū fuerāt, cepit: sed & priuatis ciuibus diripiēdas occupādasque insulas Græcorū odio dedit. Cretā rebellantē in officio cōtinuit. Cōstantiā filiā Gulielmi regis Siciliae duxit uxore. Cum præfuisset annis XXII. se magistratu sponte abdicans secessit in

Emanuel qui Caloioanni successit. Corpus S. Theodori Corpus S. Donati Spalatum & Tragurium Pannonijs adempta. Bonfilius Michaël. Petrus Gatilulus. Rogerius perpetuus Venetorum hostis. Dominicus Maurocenus. Vitalis Michaël. Chius adempta Manuelli Alexander III. Venetijs receptus.

Aureus Mastropetrus se ob sanctitatem abdicauit, monachūq; egit. Henricus Dandalus prius tus luminibus. Creta emitur Creta rebellis Candax Colonia in Cretam deducta.

ad em

ædem S. Georgij. In Cretam hoc tempore noua Colonia Candax ducta est: ex quo postea tota insula cognominata. Iacobus Tepulus author fuit, ut X X V . triremes auxilio Michæli Palæologo contra Theodorū Lascarim mitteretur: ex quo superata captaq; hostili classe obsidione Cōstantinopolis liberata est. Quo tempore Imperator cū pecunia magnopere indigeret à Venetis eam mutuatus est: locoq; pignoris lanceā ac spongiā Crucis dominicæ monumenta misit. Iacobus præterea Pontificis partes secutus incōmoda multa passus est: præfuit annis, X X . Marinus Maurocenus author, ut Innocentius diui Marci Primicerio indulgeret, ut is Pontificalibus insignibus uti posset. Quamobrē primus meruit in porticu diui Marci ducali ornatu cōtumulari. Rainerius Zenus anno, M . C C L . pontē in Riualto cōstruxit, plateā strauit, bella cū Genuēsibus adscitis in societate Pisanis gessit. Laurentius Tepulus Iacobi ducis filius anno, M . C C L X . uirtute simul & humanitate effecit, ut Ceruicenses sese Venetis sponte dederēt. Inducias quinq; annorū cum Genuensibus pepigit, quum diu pugnatū esset, pacificatore Clemente. I I I I . qui utriusq; partis legatos Viterbiū adsciuit: præfuit annis sex. Iacobus Cōtarenus cōtra Bononiēses qui toti penē Flamineæ dominabātur, bellū inuitus suscepit: cum esset pacis in primis studiosus, tum natura quietus. Triennioq; uaria decertauit fortuna: demū utriq; fessū, pacē hac conditione fecere, ut Bononiēses castellum quod in ostio Padi cōstruxerant diruerent, eius ostij cura simul & imperio Venetis relicto. Nonnulli hoc bellum Genuense sub hoc Laurentio Tepulo gestū dicunt. Sub Cōtarenō aut bellum Anconitanū portitorum item causa: qui senio iam cōfectus, quū senō satis utilem reipublicæ uideret, magistratu se abdicauit, priuatus uiuere statuens, paucisq; post diebus extinctus est. Ioānes Dandalus bellū contra Genuēsē renouauit, deinde cōtra Anconitanos se cōuertit, qui mercimonia cōtra foedus in Delmatia exportarēt. Tandē Veneti post multa incōmoda utrinq; accepta, Nicolao. I I I . iubēte, pacē æquis cōditionibus fecere. Mox cum Imperatore, ut aureum nūmum, quē ducatum appellant, signare liceret, obtinuit. Cum Istris rebellibus biennio pugnauit. Cū patriarcha Aquileiēsi, qui illis fauebat, bellum renouauit. Ptolemæis q̄q; acriter defensa diripitur à Soldano. Petrus Gradonicus anno, M . C C L X X X X . Baiamontis Tepuli nobilis & seditiosus ciuis tumultū exortū in patria compressit. Quo tempore Decemuirale cōsiliū cōstituit. Hic enim Baiamōtes, uelut alter Catilina necare senatū, tyrannidemq; cū coniuratis inuadere, statuta die conspirauit. Post hæc Petrus Peram Genuēsīū classe delatus in Graciā inuasit. Reuertēs inde ab eis in Adriatico sinu maxima clade adicitur, nauibus sexaginta desideratis, ex qua illi triumphātes domum rediere. Deinde Ferrariā Frisco Estensi cū patre Accio cōcertante cepit. Interdictus propterea sacris à Clemēte: præfuit annis duodecim. Marinus Georgius, qui ob probitatē Sāctus est cognominatus, interdictus & ipse ob eandem causam. Ditissimus alioquin: cœnobium sancti Dominici sua impensa exstruxit. Præfuit annū tantū. Ioānes Superantius. M . C C C X I I I . Iacobi Quirini & Marini Barotij ciuiū seditiosorū tumultū extinxit, nonnulli Petro Gradonico supra memorato hoc referūt. Propterea procuratores sancti Marci sex ex S. C. cōstituit, qui rempublicam curarent. Ferrariā, ut interdicto seq; ac remp. liberaret, probantibus restituit. Missus huius rei gratia orator Franciscus Dandalus in Gallia ad Clemētē Pōtificē, q̄ pōtifex eū ante mēsam humi proiectū cōsistere, uinculis in collo iniectis, iussit. Quapropter Franciscus ex illo Canis cognominatus est, q̄ ueluti canis, causa patriæ, sit factus. Ioānes in super Spalatrū, Traguriū, Sibinicum, & alia complura Delmatia loca sponte se dedentia cepit. præfuit annis. X V I . Franciscus Dandalus quem supra nominauī. M . C C C X X X . Polentinos etiā sponte se dedentes, in fidē accepit. Classē rogatu Andronici Palæologi, & Ioānis. X X I I . Pontificis cōtra Turcas tunc Imperatori infestos misit. Aduersus Mastinum Scaligerum dimicauit, Petro Roscio Parmensi ductore exercitus. Paduamq; ei ademptam Carrarijs dedit. Bartholemæus Gradenicus prudentia magis quàm armis rem auxit. Primus societate cum Florētinis, qui iam potentes esse cœperant inuuit. Præfuit annis I I . Sepult⁹ in diui Marci porticu, Andreas Dandalus Cretēses deficiētes bello nauali cōpescuit Clemētis Pōtificis rogatu, triginta triremes contra Saracenos Hispaniā uastates armauit. Aduersus Genuēsē tertium bellū renouauit. Apud Bosphorū nauali prælio pugnans, primū uictor: deinde uictus à Philippo Auria eorum duce discessit, in quo Chium amisit: Euboia uix tenuit. Urbem ædificijs magnopere ornauit, quam pestilentia maxima insecuta lugubrem reddidit. Nonnulli dicunt non in Saracenos Hispaniæ triremes, sed in Turcas

Lancea & spongia à Michæle Palæ. Venetis pignori data. Rainerius Ze. Bellū Genuē. Ceruicenses sponte se Venetis dederunt. Bellum cum Bononiēsibus.

Bellum Anconitanum.

Aurei nummi signandi potestas.

Ferraria cap. Marini Barotij & Ioannis Quirini seditio.

Procuratores sex Sācti Marci creati.

F. Dandalus orator Canis cognominatus Auxilia lata Andronico Palæologo.

Andreas Dandalus

Bellum cōtra Genuen. III Chium Veneti amittunt.

octo naues armasse, ex isto foedere cum Clemente. Præterea ab Ægypti Sultano impetra-
 uit, ut in eius regionem naues mercis gratia traducere posset, consentiente pontifice. Cum
 Genuensibus iterum Veneti prælio congressi apud Calarim Sardinia civitatem, uictores
 fuere, Antonio Grinaldo eorum præfecto superato. Ex quo illi effractis uiribus, se Ioanni
 præfili uicecomiti deditere. Postremo ab eisdem, quibus Paganus Auria præerat, Pola
 prius direpta, deinde apud Sapientiam insulam prope Methonem singulari clade adfecti
 fuere, capto Nicolao Pisano Venetæ classis præfecto. Andreae igitur post annos duode-
 cim successit Marinus Falerius uir facinorosus, ut qui rempub. inuadere uoluerit, quare à
 senatu post mensem septimum captus, & ad scalas curiæ securi percussus, reliqui coniura-
 ti crucibus adfixi. M. Cornarius interrex tantisper factus, quousque Ioannes Gradonicus
 dux deligeretur. Cuius tempore seditiosorum reliquiæ ex Mariniana cõiuratione ad Pan-
 nonia regem Ludouicum confugerunt, quorum impulsu rex in agrum Taurisianum po-
 pulabundus, cum XL. millibus armatorum uenit, Innocentio tunc pontifice frustra pacem
 componere conante, quamobrem Venetos multis adfecit incommodis. Gradonico inter-
 rim post annum & duos menses extincto, sufficitur Ioannes Delphinus, qui prouisor fue-
 rat bello Taurisino. Is euestigio pacem à Ludouico impetrauit, præfuitq; annis quinque.
 Laurentius Celsus uir rei navalis peritus, ut qui antea bellis maritimis præerat, dux factus
 absens, quum legatione apud Carolum regem Galliaë fungeretur. Cui pater dicitur ob-
 uiam unã cum reliquo senaturire noluisse, ne filio caput aperire cogeret. Cretam iterum
 rebellantem bello compressit. Ex qua uictoria ludi pro templo diui Marci sunt acti, cõcur-
 su hastarum, quibus interfuit rex Cyprius, tunc fortè è Gallijs reuertens. Præfuit annis pro-
 pè quatuor. M. Cornarius M C C C L. eloquio præstans, ut qui saepe missus orator fuerit,
 multa ob facundiam impetrauerit, Dux factus bellum contra Ludouicum regem reno-
 uauit: à Carolo imperatore, apud quem orator fuit, eques factus est. Andreas Contareus
 pater patriæ merito uocatus, alterq; Venetiarum conditor, quod eam à maximis inimico-
 rum periculis liberauerit, inter quæ Genuensium maximum fuit, qui ob Tenedum eis ab
 Andronico Imp. concessum, & à Venetis eis ademptum, quartum bellum excitauerunt, ad-
 scitis sibi Ludouico rege, & patriarcha Aquileiensi, ac Carrariensibus. Clodiam post lon-
 gam obsidionem diripuerunt. Ante hæc cum Leopoldo Austriae duce conflixerunt. Itaq;
 pace cum eo primum facta, Clodiam per Nicolaum Pisanum qui in Polæ perditione inui-
 dia ac calumnia quorundam in carcerem coniectus fuerat, deinde in tanto discrimine libe-
 ratus, recuperauit. Taurisium grauius à principe Carrariensi, qui Ludouico regi milita-
 bat, obsessum, iuuante Leopoldo Austriae duce, cui oppidum dederat, incolume defendit.
 Pace demum cum omnibus facta, excessit, anno magistratus XIIII. Iaderem quotidie
 deficientem ac tumultuantem tandem à Ladislao rege Pannoniaë emit. Michael Mauro-
 coenus pestilentia post menses quatuor absumptus. Antonius Venerius Franciscum Gon-
 zagam ab obsidione maxima Ioannis Galeatij per ducem eius Carolum Malatestam, ex
 foedere liberauit. Clodiam à Genuensibus semidirutam restituit, Præfuit annis XVIII.
 Michael Stenus Vicentiam hortatu ducissæ Mediolani Catharinae, post mortem uiri Io-
 annis Galeatij, quod se à Carrariensibus tueri non poterat, sponte deditam acquisiuit. De-
 inde Paduam & Veronam per bellum, Francisco cum filio in carcere necato, præfuit an-
 nis XIII. Thomas Mocœnigus dux absens factus, quum legatione fungeretur apud Ca-
 brinum Fundulum, Carolum Malatestam Aponi ducem fecit, ad tuendum Venetorum
 statum contra Sigismundum imperatorem, qui ueniens in Italiam ad ferreum diadema su-
 sciendum, Taurisium aliaq; loca ceperat, Veronam in officio continuit, Turcas classe
 ingenti superauit, Piratas æquore toto fugauit, Pannonios quotidie tumultuantes bello
 repressit. Præfuit annis X. Franciscus Foscarus M C C C C X XIIII. inter principes ui-
 ros uirtute & rerum gestarum gloria commemorandus, cui nihil ad uirtutem aut felicita-
 tem præter literas defuit, Rauennam, eius principe Hostasio Polentano expulso, ac ciui-
 bus sese dedentibus, recepit. Contra Genuenses apud Chium insulam prospere pugnauit:
 Brixiam duce F. Carmignola, & Bergomum, & Cremam adsequutus est. Ipsum uero
 postea ducem, ut infidum, quod bellum Brixienfe ducere comperisset, ut Philippo ur-
 bem seruaret, securi in medio foro percussit. Postremo iam nonagenarius postquam
 præfuisset annos trigintaquatuor, quod propter æuam iam inutilis reipublicæ uide-
 retur,

An. Grinal-
 dus præfectus
 Genuensium.

Marinus Fale-
 rius ob adse-
 ctatum regni
 securi per-
 cussus.

M. Cornarius

Io. Delphinus

Laurentius

Celsus

Creta iterum
 rebellat.

M. Cornarius

Andreas

Contareus

Bellum IIII.

Genuensium

ob Tenedum

Nic. Pisanus

Clodiam de-
 fendit.

Taurisium

defensum

Iader emptæ

An. Venerius

Vicentia de-
 dita

Padua &

Verona

Sigismundus

Imperator.

F. Foscarus

Carmignola

Indignum facinus retur, ab ingrata patria se magistratu abdicare iussus, ex animi (uti putatur) dolore paulo post decessit. Fertur enim eius patri qui in Ægypto negociabatur, prophetam ex illis quendam prædixisse habiturum eum filium, qui princeps quandoq; patriæ foret. Foscarî temporibus thesaurum S. Marci Stamatus Cretensis homo subripuit miro quodam modo. Ingressus siquidem cum Borso Estensi ueluti unus è comitibus spectatum, noctibus postea inclusus in templo, marmoream tabulam (nam marmoribus incrustati parietes sunt) euulsit, deinde noctibus clam murum perfodit, interdiu tabula reposita. Tandem ad sacrarium penetrans, inde res æstimatione uicies centum millium aureorum abstulit. Re igitur communicata cum socio Cretensi sub sacramento, ab eodem proditus est. Paschalis Marimpe trus annos 1111. princeps. Christophorus Maurus cum Pio pontifice ad bellum contra Turcas ire accinxerat, unâ cum alijs principibus, si per ipsius pontificis uitâ licuisset, XL. tamen aureorum milia ei à patribus missa fideliter Matthiæ regi mittenda pro stipendio curauit. Nicolaus Thronus MCCCCLXXII. Herculem Estensem multis resistentibus Ferrariæ principem constituit. Regnum Cypri reipublicæ parauit: cuius historiam in Cypro explicabo, præfuit menses uiginti. Nicolaus Marcellus apud Scodram Illyriæ oppidum obsessum Turcas superauit per Antonium Lauretanum classis præfectum: præfuit annum, menses tres. Petrus Mocenigus dux LXX. Scodram prius obsessam cum prætore Veneto liberauit. Quamobrè procurator sancti Marci absens, deinde dux creatur. Post eum Andreas Vendraminus, sub quo Turca Carnorum regionem plures dies depopulatus est, ad Scoritium castris positus & Tiliauento usq; transmissus: ad quam cladem sero iam Carolus Montonium, quem paulo ante exauctorauerant, ex Hetruria aduerserunt. Ioannes Mocenigus Petri ducis germanus, cum Turca à quo annos XXVII. uexati fuerant, pacem tandem his conditionibus fecit, ut Venetus Scodram cum Tanaro Laconia promontorio, & Lemno insula Othomano Turcæ relinqueret, & penderet illi quotannis VIII. aureorum milia. Ille uero liberam Ponti nauigationem ei permetteret. Deinde ut Constantinopoli magistratus Venetus esset, qui iura Venetis diceret. Ioannes præterea bellum aduersus Herculem Estensem, ruptæ causæ fœderis gessit, in quo eius uires ostensæ, quod solus contra totam ferè Italiam pugnauerit. Pax demum facta Polentano acquisito, Gallipoli & Brundisium data mutuo pecuniâ regi Ferdinando pignoris loco accepit. Quumq; apud Marcum curiam incendio absumptam restituere cœpisset, morte præuentus est, anno principatus VII. Marcus Barbadicus anno MCCCCLXXXV. non toto biennio: cui Augustinus Barbadicus frater successit, anno MCCCCLXXXVII. Cum Sigismundo Austriae duce pugnatum ad Roboretum Venetorum oppidum in Rhetis ob ferrifodinas quas uterq; suas faceret, in quo perijt dux illorum Robertus Seuerinas: discessum tandem æquis conditionibus. Carolus rex Venetis item armis ex Italia pulsus, de quo supra mihi narratum. Turcæ iterum in Foroiulienfes excursionem facta, milia hominum septem capta apud Tiliauentum, quum eum ob inundationem uado transmittere non possent, interfecerunt. Paucis post mensibus Naupactum, Cotonem Methonemq; ceperunt, in cuius defensione Antonium Grimmanum classis præfectum exilio multauerunt, quod iniussus ante tempus discesserit, quodq; in militum ignauiam non animaduertisset. Cui Melchior, huic uero Benedictus Pefaro successit, qui Æginam, Zacynthum, Cephaleniam hosti ademit, simul Hispano auxiliante per Gundisaluum Fernandum. Deinde Lesbum aliquot dies frustra oppugnauit cum socijs Gallis, qui iniussi discedentes DCCC. ex eis naufragio periere. Interim Barbadicus moritur, anno ducatus XV. cui Leonardus Lauretanus sufficitur, dignus maiorum indole, & sub quo prospera reipublicæ cuncta ominentur, cuius rei initium Pefaro dedit expugnato, Nerito expugnato, quod nunc S. Maura est, tantum Euripo à Corinthijs discretum. Quo demum hosti reddito, pax cum eo facta est, anno MDIII: ac Venetis tuta quocumq; nauigatio permessa. Deinde quum Pandolphus Malatesta post Alexandri pont. mortem Ariminum recepisset, iterumq; à Cesare Borgia eijceretur, & demum Guidone Feretrano suppetias ferente, tertio reuersus, in reliquum tempus sibi timeret, urbem Venetis tradit, eius tractus pactione qui Ciuitatula in agro Patauino appellat. His igitur uiris ac rebus gestis, Venetiæ florent, quas si citra inuidiam priscis cõparemus, pculdubio imaginem quandam reip. Ro. in eis pspiciemus, ac in eam quâdoq; magnitudinem peruenturam fuisse, si per Turcarum quibus tot annis soli restiterunt, bella licuisset. Nam nec fortitudo defuit, si cum

Brundisium & Gallipolis Venetis parta simul & Polentanum. Augustinus Barbadicus

An. Grimanus

Leonardus Lauretanus Pax cum Turca

si cum aliorum, tum Caroli Zeni, & Nicolai Taurizani gesta recensebimus: nec dicendi gloria si Iustinianos, Barbaros, Bembos, Donatos aliaq; clara ingenia memorabimus. Postremo nec rerum bonarū copia, quā prater publicā tutelam ab externo hoste, omnis Italia eius remige rebus abūdet, ad nauigantibus nautis ex Syria quotannis, unde aromata conuehūt, ex Aegypto margaritas, ex Tanai pelles, ex Britannia lanas, ex Hispania coccum.

I STRIA.

POST Timauū Istria uelut península pāditur altitudine Plinio passuū *M. XL.* circuitu *CXXII.* cum Liburnis & amne Titio terminat, ad quem ab Aquileia sunt pass. *CC.* Mil. ut Tuditanus, qui Istros subegit, in statua sua ibi inscripsit. De causa uero nominis huius Plinius hæc scribit. Istriam cognominatā tradūt à flumine Istro ex aduersa Padi fauce, cōtrario corū p̄cussu mari interiecto dulcescēte, ut pleriq; falso dixerunt, & Nepos Cornelius etiā Padi accola: nullus em̄ ex Danubio in mare Adriaticum amnis effunditur: deceptus credo quoniā Argo nauis flumine in mare adriaticū descēdit, nec procul Tergeste, nec iam cōstat quo flumine: humeris traiectā Alpes diligentiores tradūt. Subiisse autē Istro: deinde Sauo, deinde Nauporto. Cui nomen ex ea causa est inter Aemoniā Alpesq; exorienti. Hæc Plinius. Hanc quidem Aemoniam nūc ciuitatem nouam putant, prope quam sunt ostia Nauporti fluminis, nunc Labati, in quem ex Alpibus Iulij descendente Plinius dicit nauem fuisse demissā. Eustathius grammaticus dicit eo tempore Istrum habuisse aditum ad mare Adriaticum, postea præclulum siue alueum mutatum, Istriæ caput Tergeste colonia Romana nūc ditiois Imperatorum, sita in sinu nominis sui. In qua urbe legitur hæc inscriptio. *Cæs. Cos. Desig. Tert. III uir R. P. C. Iterū murum turresq; fecit. Post eam quoq; sex passuum millibus Formio Fluuus: nunc Cifanus uocatus. Deinde Aegis, Parentium Plinio, quod nomen adhuc præscum portumq; retinet. Pola in extrema Italiae ora à Colchis cōdita, ut Plinius & Mela. Strabo addit, quod Colchi aduersum Medeam fugientem missi, cū minime compotes essent, redire frustra timentes, hunc locum adificauerunt, Polamq; quæ lingua Colchorum exilium significat appellauere. Deinde à Iustino Iustiniani principis filio ad tuendam Istriam, oramq; Italiae contra barbarorum incurfiones Iustinopolis condita, ut plane ex antiqua inscriptione, quæ adhuc ibi legitur, apparet: hoc modo. *D. N. Cæs. Iustinus P. Sal. Pius Felix uictor triumphator semper Augustus. Pont. Max. Fran. Max. Gotth. Max. Vandalic. Max. Cos. iij. Trib. vij. Imp. v. Conspicuum hanc Aegidis insulam, intimam Adriatici maris commodiss. interiectam, uenerandæ Palladis sacrarium quondam & Colchidum Argonautarum persecutorū quietem, ob gloriam propagandā Imp. S. C. Q. in urbem sui nominis excellentiss. nuncupandam: honestiss. P. P. P. designauit, fundauit. C. R. P. Q. & gente honestiss. refertam. Ex hac urbe Petrus Paulus Vergerius patrum memoria nominatur iuris scientiæ peritissimus philosophus & orator, qui nonnulla & ipse monumenta reliquit. Arrianum de Gestis Alexandri conuertit. Decessit in Pannonia contubernalis Sigismundi Imperatoris.**

GALLIA TOGATA

GALLIAM togatam Ptolemæus Pliniusq; eam tantum, uocant, quæ intra Padum Rubiconem & Appenninum est, quod Boij Galli dudum hunc tractū occupauerunt, cultuq; Romano ac toga uterentur. Boij enim (ut in Galliae principio dixi: partim etiam in Hetruria dicam) uenientes in Italiam: hic primum pulsis Hetruscis confedere. Cicero in Philipicis florem Italiae ac robur Galliam uocat. Dicta est Aemilia, & Flaminia, quod ut ait Strabo libro quinto. *M. Lepidus, & C. Flaminus Coss. & uictores Ligurum strauere: Hic quidem Flaminiam è Roma per Tusciam & Umbriam usq; ad Ariminum: Alter reliquam usq; Bononiam quæ Flaminiam intercipiebat, & à Bononia usq; Aquileiam. Liuius uero aliter: cui magis standum. In hac enim sententiam libro x. de bello Ma. scribit: *M. Aemilius Lepidus, & Cn. Flaminus Coss. deuictis Liguribus Apuanis, pace uicinis data, ne in ocio militem haberent, alter à Bononia ad Arretium uiam Flaminiam, alter à Placentia ut Flaminiam cōmitteret, usq; Ariminū Aemiliam perduxit. Videtur & Tranquillus huic assentiri, qui ait Augustum non autem Flaminium à Roma ad Ariminū uiam strauisse. Romandiola quoq; à recentioribus postea dicta, Cusis nominis causam paulo post dicam. Primū Rauēna est in ora, de qua Strabo: Rauēna à Thessalis condita perhibetur, qui quum Tuscorum iniurias ferre nequirent, Umbros quosdā ultro**

*Aemonia
Nauportus
flu. nunc Labatus à quo & uicinum oppidum Labacū
Tergeste
colonia.
Inscriptio
Formio flu.
Aegis
Parentium
Pola.
Iustinopolis
Inscriptio
actus*

*Petrus Paulus
Vergerius*

Boij

Rauenna

h adsumpse

adsumpserunt, qui & hoc tēpore urbem inhabitāt. Illi uero domū rediere. Plinius autē Sabi-
 norum coloniā dicit ante urbē conditā. Hanc Augustus ad tuendā Illyrici oram classe muni-
 uit, ut legitur apud Tranquillū. Postea Tyberius muris recōcinnauit, ut ex inscriptione anti-
 qua supra portā apparet. Quos postea Valētinianus iunior Imperator restituit, qui multos
 ibi moratus est annos. Postremo Theodoricus rex annos XXIIII , quibus eam incoluit,
 ædificijs basilicisq; luculentis ornauit. Visitur adhuc eius monumentū ab Amalafunta posi-
 tum. Hinc & magister eius Cassiodorus fuit. Hæc & sedes quondam Exarchatus, qui magi-
 stratus cœpit Anno DCXX . à Iustino primum excogitatus, ut Imperatoris quodam mo-
 do uicarius in Italia foret, eaq; fuit autoritate, ut Pontifex Romæ creatus, ab eo probaretur.
 Durauitq; annos CLXIIII . Quo tempore Aistulphus Rauennam cepit. Primus Lon-
 ginus à Iustino missus, qui Romam nec adiuuit unquam, nec curauit, nisi per ducem qui con-
 sulis dignitatem referret. Deinde Smaragdus & Romanus. Deinde alijs. Eius ditionis fuere
 Rauenna, Cesena, Ceruia, Forumliuij, Forumtruentinorum, Forumcornelijs, Bononia, Mu-
 tina, quæ omnia Pipinus Aistulpho superato, qui eas occupauerat, Romano Pontifici tri-
 buit, quod & Carolus, & eius postea filius Ludouicus comprobauerunt, uolueruntq; hanc par-
 tem Romandiolam dici ex urbis Romæ nomine, cui fidissima semper coniunctaq; fuit. Præ-
 sul Rauennas primus qui pallio decoratus ab imperatore fuerit, unde cæteris exemplum, sæ-
 peq; quum Romano Pontifici subesse refugeret, tandem subcubuit. Bernardinus & Hosta-
 sius de Polenta fratres Rauennæ dominationem occupauerunt, tenueruntq; annos uiginti tres,
 coniecto in carcerem patre Guidone, quod delirare cœpisset. Post aliquot deinde annos Ho-
 stasius defuncto fratre, solus potiebatur, qui cum desidiâ atq; ignauiam paternam præ se fer-
 ret, à Rauennatibus urbe Venetis tradita, eiectus in Creta exulauit. Aer Rauennæ, quan-
 quam inter paludes, innoxius Straboni, quod latas exhalationes cæpestres, & maritimas ha-
 beat. Sapis fluuius inter Rauennam & Cesenam Plinio, Isapis Straboni, ab accolis hodie Sa-
 piens appellatus. Ad cuius ostia portus, ubi Augustus teste Tranquillo classem ad tuendam
 oram Illyricā tenebat, Cesena urbs uetusta, Malatestæ nouelli possessio, mox ad Romanum
 reuerfa Pontificem. Postremo Cæsari Alexandri filio, unâ cum cæteris uti uicario cessit. Tem-
 pore Britonum, qui ad tuendas Pontificis partes in Italiam uocati fuerant, magnū passa in-
 commodum: ibi quum se Cesenam cum legato recepissent, à ciuibus eorū quotidie iniurias
 ferre nequeūtibus, mille trecēti ex eis una die trucidati fuere. Legatus re dissimulata aliquan-
 tulum, deinde adiunctis Anglicis, eos aggressus, tria milia oppidanorum nullo ordinis aut
 ætatis discrimine habito interfecit. Ceruia nouum urbis nomen (quanquam Pontificum iu-
 ris) à Venetis occupatur. Forumliuij, unum è quatuor Aemylia foris, cuius ciues Martini
 IIII. Pontificis tempore defecere, contra quos missus à Pontifice Guido de Appia uir gal-
 licus, qui cum toto exercitu fusus fugatusq; est: Guidone Bonacto ciue Foroliuicēsi mathe-
 matico, horam pugnae, ut dicitur, suis ex horoscopo constitente: quanquam huiusmodi
 prædictiones uanae plerumque sunt: quam cladem postea Guido Feretranus est ultus mis-
 sus item à Martino, qui uictis bello Foroliuicēsis, urbis mœnia disiecit. Floruere in ea ci-
 uitate uiri literati, Guido quem supra dixi. Iacobus de turre medicus. Rainerius Arsendus
 Bartholi præceptor, & ætate mea Blondus historicus. Militares uero Brādolinus Tibertus
 Branduli Mostarda, præter omnes autē Ordelaphi, quorum familia à patricijs Venetis or-
 ta, multos est annos dominata. Inter quos Franciscus & Sinibaldus Ordelaphi: hi enim an-
 no MCCCXXIIII , cum Imperatore contra Pontificem conspirauerant, & post Clemen-
 tis V. obitum, urbis tyrānidem occupauerant: postea ad Pontificis fidem redeuntes, à Bene-
 dicto uicarij creati sunt. Iidem in quodā prælio à Rainaldo Estensē capti, ac postea dimissi
 fuere. Scarpetta Ordelaphus dux Alborum eiectorū Florentia, qui Foroliuicē se receperant.
 Cicchus Ordelaphus item uicarius, anno MCCCIIII . dum in lecto agrotaret, populo
 unâ cum filio paruo ob eius intolerabilem tyrānidem interfectus est. Pinus Ordelaphus no-
 stra ætate, uti solus regnaret, Franciscū fratre trucidauit, eius filijs in exilium pulsis. Decessit
 anno MCCCCLXXIX . infante filio notho tantum relicto in tutela uxoris Constantia,
 è Mirādula comitibus. Quumq; Galcoctus Manfredus Fauētiæ princeps Francisci ex foro-
 re sua filios exules reducere conaret, Constantiā obsedit, quæ sese in arcem una cū priuigno
 & Antonio fratre recepit. Interea Fredericus Urbini dux à Sixto Pontifice cū exercitu mis-
 sus, blanda effecit oratione, ut Constantia ciuesq; urbem Hieronymo de Riario Sauonien-
 si Imola

Imolæ comiti, ipsius Sixti alumno sponte traderet, uti uicario regendâ. Puer interim nō sine suspitione ueneni mortē obiit. Hieronymus itaq; accepta ciuitate, paucis post annis à ciuibus cōiuratis, intra suas ædis trucidatur, superstitionibus liberis, unâ cum matre Catharina Galetij ducis ex pellice filia, uirili animo muliere, quæ per dolum arcem ingressa, ac urbe Vicecomitum auxilio potita, de cōiuratis supplicium sumpsit. Verū non multo post tempore, ab Alexandro cum auxilio Gallorū bello petita, postq; obsidionem aliquandiu acriter pugnando sustinisset, tandē in arce capitur, Romamq; ducta diu in custodia fuit. Caesar uero Alexandri filius ei ac Forocornelij uicarius surrogatur, quo deinde deiecto Iulio Pontifice ciuitates receptæ. Padusa fluuius nō longe ab his finibus, de quo supra in regione Venetiæ dixi, Fauentia & Fidentiola, quarū meminit Liuius lib. lxxxvij, Sulla Carbonem cū exercitu ad Fauentiam Fidentiolaq; Italia expulit. Spartianus quoq; dicit Ceionū Cōmodum, qui & Aelius uerus est dictus natū maioribus Fauentinis. Capitolinus matre tantū Fauentina, patre Hetrusco. Hæc urbem Gothi sustulerūt, atq; restitutâ Fredericus Aenobarbus rursus deleuit. Anno uero inde c c. Britones in Italia militates tertio diripuerunt. In hac Manfredi diu dominati sunt. Quorū Ricardus Manfredus primus ex Capiteano à Benedicto Pontifice, sicuti & reliqui, Fauentiæ Imolæq; uicarius, M. c c c x x x i i i i. factus est. Guidacius & Astorgius muris urbē restituerūt. Astorgius deinde pro Nicolao Estensi cōtra eius necessarium Acciū, de Ferrariæ regno decertantē, fortiter dimicauit. Ea de causa ab Alberico Cunij comite Fauentia expulsus, à legato deinde Pontificis restitutus fuit. Postremo deprehensus, quod legati cōsilia Foroliuensibus proderet, & ad defectionē eos sollicitaret, captus in foro securi percutitur, relictis magni nominis filijs, Carolo & Galeocto. Hic pulsus à Carolo natu maiore, Venetis militauit: quorū potētia, Anno M. c c c c l x x x. Carolo eiecto, ciuibus admodū infesto, restituit. Duxit uxorē Ioannis Bentiuoli filiā, quæ quū ab eo sperneretur, simulata ualitudine, inter medicos sicarios admisit, qui eū in cubiculo ad agrotantē uenientem adorti cōfoderunt. Huius filius Astorgius, egregia indole adolescens, quū longam obsidionē Caesaris ab Alexandro Pontifice patre missi sustinisset, tandē expugnatus, ductusq; nuper Romā, & in Tyberim nocte quadā præcipitatus est. Nūc uero ciuitas hæc unâ cum Arimino, à Venetis etiā inuito Pontifice occupat. Thadaus è Manfredis, singulari, ut aiūt, desidia uir, Forocornelij, quod ei ex hæreditate obtigerat, à Galeatio duce eicitur, ac Hieronymo de Riario genero pro dote conceditur. Ea urbs à militibus Narsetis diruta, deinde à Clephi crudelissimo Longobardorū rege Imolæ nomine restituta est, ut Rauennatibus in fide populi Romani perseuerantibus opponeretur. Flumen habet Vatrenū iuxta labens in Paduæ ostia defluens Plinio. Hinc fuit Ioannes decimus. Mutillum oppidū, hodie Mutiliana appellatum. Liuius x x i. Per Umbriam quā Tribū Sabinianā uocat, Boios inuadere iussit. Deinde ad castrum Mutillum. Hæc comitum Guidorum familiæ possessio, qui annos iam sexcentos in Flaminia & Hetruria floruerūt. Forum populi Grimoaldus Longobardorum rex, iratus oppidanis quod eum in trāsitu impediissent, sabbato sancto mane, populo in re diuina & cōsecrando chrismate occupato, diripuit ac solo æquauit. Instauratumq; postea à Foroliuēnsibus, Aegidius Cardinalis legatus iterū deleuit. Anno M. c c c l x. Forum truentinorum Plinio appellatū, inter quatuor Aemylia fora, nunc Bretonorū, interq; Pontificis ciuitates quas Fredericus Aenobarbus accepit, in pacis fœdere Alexandro tertio redditum fuit. Huc Præsul Foropopulensis post ruinam eius loci se recepit, unusq; nunc utriq; præest. Bononiam coloniā Hetruscorū Plinius scribit solam relictā fuisse ex his duodecim, quas illi trans Appenninū duxere, Felsinā tunc uocatā. Deinde à Boijs qui eam Hetruscis ademert, Bononiam, & per paragrammatismū Bononiam. De his multi autores, ut in Gallia Comata diximus. Liuius lib. xxij. Q. Mutius inde in agrū legiones duxit. Boiorū exercitus haud multo ante traiecerat Padū, iunxeratq; se Insubribus & Cenomanis. Et inferius: Boij in agrum suum Tannetū profecti. Tannetum enim ultra Regium est, quod nunc Cannetum uocant, unde Cannetolorū familia Bononiæ: ex quo patet Reginenses & Mutinenses ea circa omnia loca occupasse. Idem autor libro xxi. Boij sollicitati ab Insubribus, nec tam ob ueteres in populum Romanū iras, q̄q; nuper circa Padum, Placentiā, Cremonamq; colonias in agrum Gallicū deductas agre patiebantur. Tres uiri ad deducendas colonias missi, Placentiæ mœnibus diffisi Mutinā confugerūt. Legati ad Boios missi uiolati sunt, Mutina obseffa. Itē libro xxxvi. P. Cornelius Scipio Nasica Cos. Boios Gallos uictos in deditiōne accepit, de quibus

Padusa

Fauentia

Fidentiola

Manfredorū familia.

Forumcornelij.

Vatreni fl. ostia.

Mutillum

Comites

Guidi

Forum populi

à Grimoaldo dirutum.

Forumtruentinorum.

Bononia

Colonia

Boij

Tannetum

triumphauit. Libro xxxvij. dicit Coloniã à Romanis deductã, agrumq; eum fuisse captum, Hanc ciuitatem Ludouicus Lotarij imperatoris filius sub Sergio Põtificè cum exercitu perteret, magna clade afflixit, mœniaq; difiecit: quod in transitu à ciuibus incõmodũ ei fuerat illatũ. Deinde breui tẽpore restituta adeo creuit, quod anno M. C. C. L. X. X. aduersus Venetos, à quibus maris Adriatici libertate impediẽbãtur, tribus annis bello cõtenderũt ad ostia Padis cum armatis quadraginta millibus. Pax tandem his conditionibus facta, ut ostiorum Padis Venetis imperio relicto, Bononiẽsibus tantũ sal ac frumẽta per ea sine portorio deferri liceret. Sequẽte anno orto in ea tumultu, pars quæ imperatori studebat, eiecit Lambertacios, Asinellos, de Andolo comites, Patricos, Carbonenses, Storletos, de Albesio, Dela Fracta, Dela Mola, De Rusticanis familias, qui quum se Foroliuũ recepissent, obsessi à Bononiẽsibus aduersarijs, tandẽ uictores fuere, septẽ millibus interfectis. Obsessa uerò Bononia deinde saepe à Vicecomitibus fuit, Accio primum, deinde Ioanne præfule, qui demũ eam ex Jacobo Pepulo Thadei filio, urbis tũc domino, libris ducẽtis millibus Bononiẽsibus mercatus est, rexitq; per uicarium suum Ioannẽ Olegium, qui filius eius putabatur. Missusq; olim ad populandũ agrum Florentinũ fuerat, à quo illi multa incõmoda passi sunt. Hic tandẽ defuncto Præfule, quum in discordiã cum suis uicecomitibus uenisset, ciuitatẽ legato tũc Pontificis tradidit, Firmumq; in Piceno cõmutatione recepit. Quum iterũ postea à Barnaba uicecomite adscitis sibi Florẽtinis urbs obsideretur, Gregorius XI. absens Britonum X. millia ad resistẽdũ cum Bernardino duce ex Gallia misit. Res deniq; cõposita inter eos. Ioannes Galeatius postremo, omnibus uehemẽtius eam pressit, aduersantibus tamẽ Florẽtinis potius: nihilominus se dedẽtib; Bononiẽsibus, per Io. Gentiacũ exercitũ ducẽ, Ioannẽ Bentiuolũ qui unus omnino resistebat, cõprehẽsum iugulauit. Is enim patriæ dominationẽ occupauerat, ex gẽte patreq; admodũ paupere genitus: iuuante Nanne Gozedino potẽte tũc ciue, solertia simul & audacia breui tẽpore effecit, ut imperium quod illi parere sperabatur, sibi retineret. Verũ pulsus à Iambecchariorũ factione fuit, cum iam patriæ dominus omniũ concessione uocaretur. Breui deinde post tẽpore, Carolo eius factionis principe extincto rediit. Post mortẽ uero Ioannis Galeatij, quum Philippus dux Bononiã, cæteraq; ablata Pontifici redderet, Antonius ipsius Ioannis filius ad consequẽdam patriã dominationẽ tumultus excitauit. Ex quo ab Eugenio Pontifice per Nicolaum Picinum cõprehensus, ac securi percussus est, urbisq; custodiã Frãnciscus Picinus M. filius adhibitus. Is enim cum Annibalẽ Antonij filium nothum autoritate pollentẽ in patriã uideret, simulata uenatione atq; conuiuio, eum cum primoribus in arcẽ S. Io. ducit. Sed post epulas, cæteris dimissis, cum Gaspare & Achille Maluitijs, retinuit, ac in arcẽ Varanẽsem adduxit. Vnde clam Galeatij Marescortij, & Virgilij Maluitij opera Annibal effugiẽs, Bononiã rediit, ac libertate conclamata, statim Picinũ cõprehendit: simulq; arcem Bononiensem, quæ à præsidio Picinini tenebatur, auxilijs Florentinorũ Venetorumq;, qui Simonetũ de Castropetro miserant, expugnat. Exercitũ insuper à Philippo missum unã cum Ludouico Vermio duce profligat. F. demũ pro Maluitijs captis cõmutat, ac Iambeccharijs expulsis, Cannetulos exules reuocat, Baptistam & Galeoctũ fratres, cum quibus mul & Maluitijs cõmuni auspicio remp. rexit cum Venetis ac Florentinis societate inita. Verũ inuidia atq; instigatione Philippi ducis Baptista impulsus, dum Annibal Frãncisci Gislerij Cannetulorũ clientis simulq; cõiurati filiũ de sacro fonte leuat, ac dexterã Francisco inita necessitudinis gratia porrigit, incautus à Galeocto Baptistæ fratre trucidatur. Cuius parricidij paulo post & ipse pœnas dedit, à populo interfectus, in forũq; unco tractus. Quumq; Annibalẽ paruus filius superstes Ioannes nondũ aptus regno uideretur, sanctus Bentiuolus sufficit. Hic natus ex cõcubina Hercule patre, Ioannis filio, Antonij fratre, qui in Hetruria res gessit, & Eugeniũ iussu sublatus est: Florentiã tũc filius pauper agebat fulloniã factitãs. Igitur à Bononiensibus ad rempublicã aduersus, ex opifice princeps subito factus, sese minime degenerẽ ostẽdit. Exules qui mœnia iam tenebãt, exemplo adreptis armis, præter spem omniũ repulit. Is Herculem & Constantiã liberos reliquit, quorũ alter uiuit, altera Antonio ex comitibus Mirãdulã nupta proximis annis Romã decessit, matrona pulchritudine incõparabili: tum ingenio indoleq; profapiã referens. Ioannes nũc potitur Annibalẽ filius, eiectis Maluitijs, cum quibus summã habebat necessitudinẽ, solusq; in tota Aemyliã, Alexãdri Pontificis uiribus restitit. Vrbis item ea tot passa uarietates ab hinc annis circiter X. C. à Põtificis Præfectis mœnibus restituta fuit. Censetur & claris ingenijs

Exules Bononienses.

Thadeus & Iaco, Pepuli. Io. Olegius.

Io. Galeatij obsidio. Io. Bentiuolus.

Iambeccharij

Anto, Bentiuolus. Annibal Bentiuolus.

Cannetuli reducti.

Sanctus Bentiuolus.

Hercules.

Io. Iunior.

ingenijs L. Pomponio Atellanarū scriptore, ut ait Eusebius, Rusticello oratore, ac L. P. pontifice. Inter recentiores uero Ioanne Andree, & Calderino iurisperitis. Inter Bononiam & Forumcornelij Claterna antiquum oppidum, Plinio Straboni que, cuius nunc parua uidentur uestigia. Amnes quoque Renus & Sauena, nunc Quadena uocata, Inter Forumcornelij & Fauentiam, Senius & Vatrenus Straboni, nunc Santernus. Iuxta Fauentiam uero Anemo Plinio: nunc Lamone uocant. Mutina colonia Ro. deducta, unā cum Pisauo & Parma, ut Liuius testatur libro xxxix. In hanc nihil reperitur sauitum Gothis aut Longobardis, nec eius etiam mentio omnino. Quam hodie cernimus, aliam esse à uetere constat, ædificatam circiter annum m. c. De hoc oppido supra multa adtulimus: nullus enim æque à ueteribus memoratur locus. Hic Bruti & Cesaris bellum ciuile, nunc uero ditionis Estensium. Prope Scultenna fluuius ex Alpibus in Padum labitur: ubi autem extēditur in finem ab accolis Panara uocatur. Illustratur ea ciuitas Geminiano præfule sanctissimo, sub Iouiniano principe. Regium Lepidi ab ipso Lepido Triumuiratus tēpore conditum, cuius meminuit Frontinus, itemq; Plinius, qui Reginenses eos uocat: Reginos uero apud Brutios. Reginates etiam in hac parte commemorat, fortē nunc Coregiates: unde nobilis eiusdem nominis etiam familia, quæ res multas in Italia gessit, de qua paulo post dicam. Ornatur hæc ciuitas Maximo urbis ciue, ac Præfule uiro sanctissimo, qui Venetias deinde trāsatus fuit. Sant alia nouis nominibus oppida partim ex ueteribus corruptis. Inter quæ Carpi: quod id putauerim quod Straboni in ea parte ponitur, Campi Macri, ubi dicit quotānis mercatum fieri solitum. Huic Piorum familia iam dudum dominatur. Item Mirandula quæ proprios habet oppidi nomine principes. Parma colonia deducta unā cum Mutina & Pisauo, ut Liuius in xc. Eius agri castella, factionesq; urbis à quatuor paulo ante tenebantur familijs, Roscijs, Coregiatibus, Palauicinis, & Vitalensibus. Qui uni quondam parebāt dei Mediolanensi dissidentes inter se. Hanc olim urbem adsecutus est Guido Coregias, Philippini Gonzagæ auxilio, pulsus deinde ab Accio Coregiate fratre, Estensium uiribus fredo. Accius uero quum eam tueri non ualeret, Obizoni Estensi tradidit, Obizo rursus Luchino uicecomiti. Post hæc Otho tertius tyrannus, eam eiectis Roscijs inuadit, quem ad extremū Nicolaus Estensis per Sfortiam in colloquio circumuentum, ut supra dixi, de medio sustulit. Postremo urbs hæc uicecomitibus cessit, nūc uero cum reliquo statu Gallorum regi. Abluitur ab eius nominis flumine. Ad familias redeo. Inter Coregiates, præter supradictos fuit Gilbertus Coregias qui dux Senensium exercitus, uenit in suspicionem, ne Picinino tūc hosti studeret: quapropter à Senensibus in urbem adersitus è curiæ fenestris præcepit deijcitur. Inter Roscios uero Petrus Marsilius, & Rolandus, ex his Petrus Venetis olim contra Mastinum Scaligerum militauit: in quo bello occubuit, singularis modestiæ uir, simul & prudentiæ, quippe qui suos in seuera disciplina retineret, ac diceret, ut à stupris ac furtis, præter omnia, abstinerent. Huius nepos Petrus Maria Roscius Venetis item in bello Ferrariensi militans contra Herculem Estensem, Parmam uexabat, ut ducem Mediolani ab eo diuerteret bello. At ille Nucetum & Candidam arcem, eius oppida, ei eripuit. Quo extincto, Veneti memores officij, eius fratrem Iacobum stipendio xxx. millium aureorum sustentarunt. Tannetū, de quo supra mētio. Hic Narfes, cōductis decē millibus, Longobardorū Totilam prælio superatum interfecit. Brixillum apud Mutinam Plinio ponitur. Id oppidum quum subesset Rauēnatibus, Rotaris rex captum diruit, eodemq; bello ab ipsis Longobardis materia, turribus, ac pluteis munitum, Rauennates iniecto igne penitus desolauerunt. Tarus fluuius ultra Parmam Plinio nomen adhuc retinet, ex Apennino in padum fluens. Deinde Fidentiola à dextera uetus oppidum, ab læua nouo nomine oppidum Bobium ad Apennini iuga situm, ubi nobile cœnobium à Theodolinda regina Longobardorum extructum. Hic anno Millesimo ccccxciiii. huiuscemodi libri reperti sunt. Rutilius Naumatianus. Heroicum Sulpitij carmen. Lxx. epigrammata. Terentianus Maurus de literis, sylabis, & metris omnis generis. Cæsius Bassus: Velius longus de orthographia. Adamantius Martyrius de b litera & muta, u uocali. Probi catholica: Cornelij Frontonis elegantia Latina. Sergius Grammaticus de litera liber persimilis Iulio Polluci de uocabulis rerum, sed hoc amplius, Latina Græcis uocabulis respondent. Casuus Sacerdos de octo partibus orationis. Paraphrasis super sex Virgilij libris. Trium ælogarum Virgilij enarrationes. Dracontij uarium opus. Prudentij hymni. Cōputus, sic est inscriptus, Græcorum & Latinorum.

Claterna.

Renus.

Sauena.

Vatrenus.

Anemo.

Mutina.

Scultenna flu.

Regium Lepidi.

Reginenses.

Regini.

Reginates.

Coregiates.

Cāpi Macri.

Piorum familia.

Mirandula.

Parma.

Roscij.

Coregiates.

Palauicini.

Vitalenses.

Otho. iij.

Tannetum.

Brixillum.

Tarus flu.

Fidentiola.

Bobium

Cœnobiū ubi

libri reperti.

GEOGRAPHIA

Alter liber, computus digitorum inscribitur. Agenius Vbicus de controuersijs agrorū. Higinus de limitibus agrorum, & metatione castrorum. Balbus de nominibus mensurarū. Vitruuius de Hexagonis, Heptagonis, & id genus. Frontinus de qualitate agrorū. Cæsarum leges Agrariæ, & coloniarū iura: quorū bona pars his annis proximis à meo munice Thoma Phædro bonarum artium professore, est aduecta in urbem. Placentia colonia deducta à quatuor uiris, Cornelio Scipione, & Tito Sempronio Lōgo Coss. deductis eò sex milibus colonorum, ut opponeretur Gallis qui eam partem tenebant, ut autor Pedianus. Liuius libro xxi. Agro Gallorum capto, coloniæ deductæ sunt Placentia & Cremona. Placentinos Cicero de le benemeritos in orationibus uocat, quod pro reditu suo cum tota Italia certauerint. Hinc fuit T. Tinca orator, ut Cicero in Bruto. Gregorius etiā Decimus, uir sanctus, qui Lugdunensē cōcilium celebrauit. Hæc an. M. C. C. X. I. X. à Palauicinis tunc primū tyrannis post Longobardos, cū antea libera fuisset, occupata fuit: uarijs deinde agitata casibus, post Ioannis Galeatij mortem sæpe direpta est. Franciscus Sfortia dux Mediolanensium exercitus, extincto Philippo, eam ad Venetos deficientem post longam obsidionem, etiam nauali prælio, cum Padus excreuisset, captam diripuit. Proceres in eo bello fuerant, Iacobus Piccininus, Guidaccius Māfredus, Ludouicus Vermes, Carolus Gonzaga, omnes autem sub duce Francisco. Apud Placentiam Trebia fluuius, uetus retinens nomen, clade quoq; Romanorum insignis, ex Apennino in Padum fluit. Clastidiū Straboni, haud longe à Dertone,

R. VOLATERRANI COMMENTARIORVM
VRBANORVM LIBER QVINTVS.

HETRURIA

ETRUSCOS dicturus, nihil habeo potius præfari, quàm quæ Liuius libro v. Tuscorum ante Romanorum Imperium late terra mariq; opes patuere. Mari supero inferoq; quibus Italia insulæ modo cingit, quantum potuerint, nomina sunt argumento: quod alterum Tuscum, cōmuni uocabulo generis, alterū Adriaticum mare ab Adria Tuscorum colonia uocauere. Italiæ gētem Græci eandem Tyrrhenā & Adriaticam uocant. Hi in utrunq; mare uergentes incoluere urbibus duodenis terras: prius cis Apenninū ad inferum mare, postea trans Apenninum totidem quot capita originis erant colonijs dimissis, quæ trans Padū omnia loca, excepto Venetorum angulo, qui sinum circūcolunt maris, usq; ad Alpes tenuere. Alpinis quoq; gētibus eadem haud dubio origo est, maxime Rhetis: qui loca ipsa efficiunt, nequid ex antiquo præter linguæ sonum, nec eum incorruptū retineant. Dionysius uero Halicarnasseus ait, Hetruscorum originem, alij indigenas, alij aduenas putant. Qui indigenas uolunt, à minutis ædificijs ac paruis, qua lingua eorū sicut & Græcorum Tyrres dicuntur. Qui uero aduenas dicunt, Tyrrenū Atyis regis Lydorū filium huc cum classe aduectū uolunt. Xanthus Lydius qui Lydorum scripsit historiam, neq; Tyrreni alicuius, neq; Hetruscorum mentionē facit. Sed Lydum & Torebum Atyis filios dicit, totidē populos inter se diuisos ab se cognominasse. Hellanicus Lesbicus scribit Pelasgos tantū in hanc partem uenisse, ac eos postea Tyrrenos cognominatos, dictosq; postea Tuscos à sacrificio ritu, quos Thyoscos Græci uocant. Placet tamē Dionysio esse populos, licet confusos, postea uno Tyrrenorum nomine uocatos. Multa enim dicit oppida à Pelasgis ædificata, quæ postea à Tyrrenis occupata, Tyrrenorum dicta sunt, ut Agillina, Pifa, Falerium, Fescenium. Indiciū uel maxime barbaros hic quādoq; habitasse, sermo peregrinus. Nam autor Liuius, cum ad syluam Cimīnam à Fabio consule uicti essent Hetrusci, quidam eos per syluam insecutus, qui linguam Hetruscā probe nouerat. Idem quoq; in nono scribit, Romanos pueros antiquitus Hetruscis literis sicut postea Græcis erudiri solitos. Plinius, Illicem uetustam dicit fuisse Romæ areis literis Hetruscis inscriptam. Volaterris quoque nuper reperta saxea imago longæ uetustatis cum literis circa (uti putamus) Hetruscis, quæ nulli hodie dignoscuntur. Augustus item apud Tranquillum Meccenatem suum uerbis Hetruscis exagitat, Esar eum id est deum Hetrurix uocans. Hinc Romanis ornāmēta triumphalia, & deorum cerimonix: & primus aruspex Tages, & Piseus tubæ repertor: & Ludio adcersitus in theatra. Hinc Mezentius rex diuum contem-

ptor,